

MAGYAR IPARMŰVÉSZET

HUNGARIAN APPLIED ARTS

ÖTVÖSSÉG
FÉMMŰVÉSSÉG
BELSŐÉPÍTÉSZET
DISZLET- ÉS
JELMEZTERVEZÉS
TEXTILMŰVÉSZET
GOBELIN
BŐRMŰVÉSSÉG
KERÁMIA
PORCELÁN
ÜVEG
ALKALMAZOTT GRAFIKA
IPARI FORMATERVEZÉS
MŰVÉSZETELMÉLET
RESTAURÁLÁS
OKTATÁS
MŰHELYEK
GYŰJTEMÉNYEK
KIÁLLÍTÁSOK
SZAKIRODALOM

Európa szöve (részlet) / Web of Europe (detail)
[2011]

GOLDSMITH'S ART
METALWORK
INTERIOR DESIGN
STAGE AND
COSTUME DESIGN
TEXTILE ART
TAPESTRY
LEATHER DESIGN
CERAMICS
PORCELAIN
GLASS
APPLIED GRAPHICS
INDUSTRIAL DESIGN
ART THEORY
RESTORATION
EDUCATION
STUDIOS
COLLECTIONS
EXHIBITIONS
LITERATURE

2014/4

Főszerkesztő:

KISS ÉVA művészettörténész

Szerkesztőbizottság:

DÁVID KATALIN művészettörténész

ERNYEY GYULA designer, szaktörténész

FELEDY BALÁZS művészetkritikus

MASCHER RÓBERT designer,

a FISE elnöke

MEZEI GÁBOR belsőépítész

N. DVORSZKY HEDVIG

művészettörténész

RITOÓK PÁL művészettörténész

SCHRAMMEL IMRE

keramikus és porcelántervező

SIMON KÁROLY designer

Olvassószerkesztő:

ANTAL MARIANN

Szerkesztő:

VERESS KINGA

Hírszerkesztő:

NAGY FRANCISKA

Fordító: MENTE ÉVA

Felelős kiadó:

Nemzeti Művészeti és

Kulturális Kapcsolatok

Alapítványa, KISS JÓZSEF

Gazdasági vezető: ANDA JUDIT

Telefon: 20/299-0767

Lapalapítók:

FEKETE GYÖRGY

N. DVORSZKY HEDVIG

SCHRAMMEL IMRE

Szerkesztőség: 1091 Budapest, Üllői út 33–37.

(az Iparművészeti Múzeum épületében)

Telefon: 218-7582

Fax/üzenetrögzítő: 218-7582

Adminisztrátor: Horváth Róbert

Fogadóórak: kedden és csütörtökön

10-től 12 óráig

Évente tízszer megjelenő művészeti folyóirat

Új folyam 21. – 2014/4 (május)

**E számunk megjelenését
a Nemzeti Kulturális Alap
Folyóirat-kiadás Kollégiuma
és a Magyar Művészeti Akadémia
támogatta.**

ISSN 1217-839X

E-mail cím:

magyariparmuveszet@gmail.com

info@magyar-iparmuveszet.hu

Honlap:

www.magyar-iparmuveszet.hu

E szám lapzártója: 2014. április 30.

A folyóiratban megjelent
illusztrációkat a szerkesztőség
digitálisan is megőrzi,
a kéziratokat azonban
nem tárolja és nem küldi vissza.

A leadott képanyag a meg-
jelenés után a szerkesztőségben
személyesen visszakérhető,
csütörtökön 10 és 12 óra
között.

Tervezés:

Tandem Stúdió
(tandemgrafika.hu)

Nyomás: Stoffel és Társai

A folyóiratban közölt szövegek
és fotók szerzői jogvédelem
alatt állnak. Utánnnyomásuk,
fénymásolóval való
sokszorosításuk csak a kiadó
előzetes hozzájárulásával
engedélyezett.

A lap előfizethető
a Nemzeti Művészeti és
Kulturális Kapcsolatok Alapítványa
10402166-21629389-00000000
számlaszámán vagy a szerkesztőségtől
kért postautalványon.

Előfizetési díja egy évre 7500 forint.

KIÁLLÍTÁSOK

- Az anyag életre kel... Schrammel
Imre keramikusművész életmű-
kiállítása a Vigadó Galériában
(*Kernács Gabriella*) **2**
- Mítosz és újjáéledés? A Zsolnay
eozinmáz újjáéledése – kiállítás a
kecskeméti Kápolna Galériában
(*Novák Piroska*) **8**
- Ahol a művész az eladó. A Blick-
fang designvásár Stuttgartban
(*Vadas József*) **13**
- Történeti és kortárs kárpitok
Magyarországon. Kiállítás az
esztergomi Keresztény
Múzeumban (*Hegyi Ibolya*) **16**

KÖNYVEK

- „Európa szövete”, egy szimbolikus
vállalkozás. Hegyi Ibolya –
Schulcz Katalin (szerk.): Európa
szövete / Web of Europe. Egy
tizennyolcadik századi brüsszeli
kárpit kortárs parafrázisai –
kiállítási katalógus. A szövött
kárpit művészetének átváltozásai
– konferenciakötet
(*István Mária*) **20**

IN MEMORIAM

- Búcsú Mikó Sándor (1927–2014)
belsőépítészről (*Mezei Gábor*) .. **24**
- Valaki megint elment
(*Tóta József*) **25**

ÉRTÉKÖRZÉS – ÉRTÉKMENTÉS

- „Csak Kecskemét példáját kell utánozni.”
Márkus Géza: Cifrapalota (*íjf. Gyergyádesz László*) **27**
- Közösségi terek tájépitészete (*Eplényi Anna*) **33**

VITA

- Belsőépítészek egymás közt (*Tóta József*) **40**
- Iparművészet és design (*Slézia József*) **42**

TARTALOM

MAGYAR IPARMŰVÉSZET HUNGARIAN APPLIED ARTS

EXHIBITIONS

- Material Revives... Oeuvre
exhibition of ceramic artist Imre
Schrammel at Vigadó Gallery,
Budapest (*Gabriella Kernács*)... **2**
- Myth and rebirth? Revival of the
Zsolnay Eosin Glaze. Exhibition
at Kápolna Gallery, Kecskemét
(*Piroska Novák*) **8**
- Where works are sold by the artists
The Blickfang design trade show
in Stuttgart (*József Vadas*) **13**
- Historical and Contemporary
Tapestries in Hungary. Exhibition
in the Christian Museum,
Esztergom (*Ibolya Hegyi*) **16**

BOOKS

- ‘Web of Europe’—a symbolic
project. Ibolya Hegyi – Katalin
Schulcz (eds.): Európa szövete /
Web of Europe. Contemporary
Paraphrases of an Eighteenth-
century Brussels Tapestry—
exhibition catalogue. Meta-
morphoses of the Art of Woven
Tapestry—conference volume
(*Mária István*) **20**

IN MEMORIAM

- In memory of interior designer
Sándor Mikó (1927–2014)
(*Gábor Mezei*) **24**
- Another one of us has departed
(*József Tóta*) **25**

SAFEGUARDING VALUES

- ‘Just follow the example of Kecskemét.’ The Cifrapalota
(Gaudy Palace) by Géza Márkus (*László Gyergyádesz, Jr.*) .. **27**
- Landscape architecture in public spaces (*Anna Eplényi*) **33**

DEBATE

- Interior designers among themselves (*József Tóta*) **40**
- Applied arts and design (*József Slézia*) **42**

2014/4

CONTENTS

Az anyag életre kel...

Schrammel Imre keramikumművész életmű-kiállítása a Vigadó Galériában

■ Hogyan lehetne benne a cseppben a tenger? A háborgó, az elsimuló, a visszatükröző, a sosem nyugvó, a végtelen horizontú? Hogyan volna képes egy kiállítás, az idő és tér egyetlen pillanata egy életművet, egy élet művét bemutatni? Egy gyöttrődő, állandóan kérdező, hatalmas életművet, amilyen Schrammel Imréé? Egy világhírű, forradalmár, mindig másképpen gondolkodó, öntörvényű művész életművét? A legtöbb,

amit tehet a Vigadóban megnyílt tárlat, hogy művek pillanatfelvételeivel érzékeltesse valamit a művészpálya hat évtizedéből, „a tengert marék vízként arcához emeli” (Pilinszky János: *A mélypont ünnepélye*).

Schrammel Imre a kezdetektől a mai napig hangsúlyozza, hogy ő nem szobrász, ő keramikus. És ezt végzetesen komolyan veszi. Másképp gondolkodik, mint a klasszikus értelemben vett szobrász, nem egy ideát fogalmaz meg anyagban, hanem hagyja, hogy választott anyagának, a földanyagnak törvényei, viselkedése, mozgása teremtesse meg, formálja véglegessé az ideát. Először az anyagot kérdezi, aztán saját magát.

Forradalmár akkor, amikor 1980-ban egy kecskeméti keramikusszimpoziumon (ő hívta össze), elképedt hazai és külföldi kollégák előtt beleugrik egy kupac nedves agyagba, s azt mondja: „Ez a kerámia! A nyom-hagyás!”

Forradalmár akkor, amikor a hatvanas évek végén, a hetvenes évek elején fölrobbantja a hazai és nemzetközi keramikus-konvenciókat azzal, hogy kiszabadítja az agyagot a színes mázak alól, nála a valaha volt élőkből lett agyag nem alapanyag többé, főszereplő lesz, ősananyag-önmaga. Robbantja, hasítja, repeszt megdermedt lávakitörés-felületű, fekete-szürke-barna, súlyos samottgömbjeit, egyikük a Vigadó földszinti kiállítóterének gyűjtőpontjában, körülötte táguló évgyűrűkként sorolnak a későbbi munkák.

Forradalmár akkor, amikor 1976-ban az akcióművészet gesztusaival dolgozza meg főművét: a váci Művelődési Ház terrakotta reliefjét (a kiállításon Szelényi Károly fény-árnyékokkal érzékenyen játszó panorámafotóján). Örvénylik, rohan a három méter magas, közel húsz méter hosszú dombormű, melynek részeit a földre téve – a föld a lábunk alatt van – egész testével munkálta meg. A puha agyagba beleugrott, beledőlt, belezuhant, tárgytöredékeket csapkodott bele, hatalmas indulat rendezte a reliefet háborgó hullá-

→
Schrammel Imre:
Eladó lányok /
Imre Schrammel:
Girls for Sale
[2006]

kőcserép, 1280 °C /
stoneware, 1280 °C
[41x26,5x9 cm]

Fotó: Áment Gellért

Schrammel Imre:
Forrás (részlet) /
Imre Schrammel:
Spring (detail)
[2012]

kőcserép, 1280 °C,
a teljes méret:
66x23x12 cm /
stoneware, 1280 °C,
full size:
66x23x12 cm

mokká, kemény akkordokkal zúgó zene ez, vizuális *Allegro barbaro*.

Forradalmár akkor, amikor halott madarat talál a bugaci kiszáradt tőfenéken, a szikkadt iszappal együtt kiemeli, hazaviszi, kiégeti. Az eredmény döbbenetes: égett földágyon repül a madár, csontjai törekeny hálója megmaradt, körülötte lebeg a tűzben megsemmisült tollak pehelysugaras lenyomata. A madár lenyomatok – bagoly, sirály, gém és a többi – mintha rögzítenék a halál pillanatát és a halál utáni pillanatot is: valamiféle abszurd feltámadást.

Forradalmár akkor, amikor a Rába-parton az árvíz után visszamaradt iszapba ágyazódó hordalék-tárgyakban meglátja különös művek lehetőségét. Hordalék-reliefjei földágyakba süppedő tárgymontázsok, bennük puhán simulnak össze, hajlanak, deformálódnak korpustöredékek, textildarabok, emberiarc-lenyomatok: mintha az emberi tudat mélyrétegeiben torlódónának egymásra álom- és gondolatfoszlányok, elszültyedt mítoszok emlékképei.

Forradalmár akkor, amikor a nyolcvanas években porcelánhasábot mintáz, nedves állapotban légpuskával belelő: az éles, tiszta, hibátlan geometria kinyílik, fantasztikus, organikus formává változik, amit így megmintázni sohasem lehetne, az anyagra ható erő csodája. Természetesen a „megtervezett véletlent” ő vezényli, hová hatoljon be a lövés, milyen intenzitással, és így tovább.

Forradalmár akkor, amikor üreges agyagfigurákat mintáz – az emberi test üreges –, a képlékeny, nedves agyagtesteket földre dobja, megcsavarja, meggyötri. Így születnek a kiállítás pincszintjén lévő, földre zuhant figurák, 1956-os, utcán fekvő halottak emlékképei. (1956-hoz többször visszatér, sebesült, roncsolt, égett cseréptorzókkal, s a forradalom ötvenedik évfordulójára készült reliefsorozat földbe mosódó, földanyagba visszatérő testformáival.)

Forradalmár akkor, amikor a nedves, üreges agyagtesteket drapéria-öntvényekbe burkolja, homokba temeti, nagy erővel különböző irányokból összenyomja: a testek a bennük lévő levegő és a homok nyomás-ellennyomásának hatására elképesztő formákba gyűrődnek. Dunaként hullámzó folyamistennővé, megkínzott drapéria-Madonnává a *Trianoi Pietà*n: ölében fej

Fotó: Áment Gellért

Fotó: Áment Gellért

és kezek nélküli Krisztus-torzó, csonkolt test, csonkolt ország. A kiindulópont a szobrászat klasszikus elvei szerint tökéletesen megmintázott test (a főiskolán Schrammel Borsos Miklóstól tanult mintázni), a torzítás, nyomás, csavarás a művész álláspontja szerint ekkor működik igazán. Így mintázza meg a groteszk, álarcos szerepjáték, a *Minótaurosztörténete* szereplőit, s a halál görceiben földre boruló, a Pompejiben talált öntvényszobrok ihlette *Pompeji figurákat*.

Forradalmár Schrammel akkor, amikor megalkotja döbbenetes, homoknyomásos torzóit, magányosakat és súlyos tömbök közé szorítottakat, az esendő emberre nehezedő erők, a torzító, deformáló fizikai és lelki terror tömör, szűkszavú jelképeit.

Forradalmár Schrammel akkor is, amikor a kilencvenes években elfogadja a herendi porcelángyár meg-

Schrammel Imre:
Androméda megszabadítása /
Imre Schrammel:
Rescuing Andromeda
[2010]
kőcserep, 1280 °C /
stoneware, 1280 °C
[46x14,5x15 cm]

Schrammel Imre:
Siratóasszony /
Imre Schrammel:
Mourning Woman
[2010]
kőcserep, 1280 °C /
stoneware, 1280 °C
[25,5x17x14 cm]

Schrammel Imre:
A rigó halála /
Imre Schrammel:
Death of a Thrush
[2012]

kőcserép, 1280 °C /
stoneware, 1280 °C
[23,5x25x30 cm]

Fotó: Áment Gellért

hívását, s egy rövid közbetétel erejéig újra visszatér első anyagához (porcelán szakon diplomázott), a hófehér, csillogó mázú, tökéletes, „van is, nincs is”-anyaghoz: a porcelánhoz. Itt is az anyag törvényeire figyel, az

anyagot kérdezi. A *Karneváli figurák* előjátéka is itt van a kiállításon: a művész rövid életű első munkahelyén, a Hollóházi Porcelángyárban 1959-ben (!) mintázott, szürreális ködhercegnők, gyűrt-szagatott, te-

Fotó: Áment Gellért

Fotó: Áment Gellért

Schrammel Imre:
Marsyas /
Imre Schrammel:
Marsyas
 [2013]
kőcserep, 1280 °C /
stoneware, 1280 °C
 [78x15x13 cm]

Schrammel Imre:
Emlékmű (terv) /
Imre Schrammel:
Memorial (design)
 [2011]
kőcserep, 1280 °C /
stoneware, 1280 °C
 [37,5x21x15 cm]

Schrammel Imre:
Pompeji őr /
Imre Schrammel:
Pompeian Guard
 [2013]
kőcserep, 1280 °C /
stoneware, 1280 °C
 [45x19x18,5 cm]

nyérnyi bohóc-figurák. A *Karneváli figurák* sorozat: a tündérfényű, csalóka, lebegő porcelánszerűség maga. Legszebb darabjaiban mintha nem volnának testek a

velencei karnevál pompás jelmezeiben, maszkok titokzatos tánca ez. Verssorok hullámszerűen a középkori vagy tán 18. századi pestisdoktorok csőrös maszkját viselő *Költő* fekete-fehér köpenyén, Herend hagyományos virágmintái felkúsznak három összeboruló alak arany maszkjaira, továbbbindáznak kesztyűikre, rajtuk a rokokó halvány visszfénye, a szecesszió vonaljátéka, s üzen bennük a szürrealizmus, a különös álmok művészete.

A vigadóbeli kiállítás az eddig megtett út esszenciája s egyben folytatása, hiszen Schrammelnél nincs lezárt kérdés, örökre érvényes válasz. Erről tanúskodnak évtizedek óta vezetett, immár súlyos kötetekre rúgó naplói (pár lap a kiállításon), több ezer oldalnyi kézírás, érzékeny, remek rajzok kíséretében: az emberi kéz apoteózisa, a kézműves ember emlékműve. Bár egész életében közösségeket szervezett, szimpóziumokat, művésztelepet, főiskolát, mégis, munkáiban a „magányos úton-járó” inkább, mintha valamilyen titokzatos hang hívná, amit csak ő hall.

A legutóbbi évek munkáiban, mint Rilke Apolló-torzójában „mintegy visszacsavarva ég” életművének egy-egy vonulata, megváltozva, megérve az idővel: a formák lágyabbak, a hajlítások, nyújtások légiesebbek. A tragikus torzók folytatása a *Forrás* (2011), letisztult, leegyszerűsödött, bezárul és kinyílik a figurális és a nonfiguratív határán. Tovább élnek Minótauros-ölelései, karcsú, hullámszerű, simuló test-formákban, mozgatja őket „nagy vizeknek sodra”. S tovább élnek a mulandóságról, életről, halálról való gondolatok. A *Pompeji őr* (2013) sírszobrokat idéző, lehajtott fejű alakja az örökkévalóság pózába merevedik az örhe-lyen, amit nem hagyott el, ott várta be a hamuesőt, ami eltemette.

Vannak művészek, akik sohasem hagyják el az örhe-lyet. Schrammel Imre közéjük tartozik. Újra és újra kérdez a földanyagtól, hogy újra és újra válaszol-hasson. Dolgozik tovább, egy szenvedélyes jelen idő-ben.

KERNÁCS GABRIELLA
művészettörténész

(Schrammel Imre *Az anyag életre kel* című életmű-kiállítá-sa. Vigadó Galéria, Budapest, 2014. március 28–június 29.)

Mítosz és újjáéledés?

A Zsolnay eozinmáz újjáéledése
– kiállítás a kecskeméti Kápolna Galériában

■ A Kecskeméti Kortárs Művészeti Műhelyek – Nemzetközi Kerámia Stúdió Kápolna Galériájában március 17-én nyílt meg *A hajnalpír ragyogása – A Zsolnay eozinmáz újjáéledése* című kiállítás, mely hat keramikus-tervező eozin-köntösbe öltöztetett alkotásait mutatta be. A Nemzetközi Kerámia Stúdió által meghívott tárlat annak a kiállítássorozatnak a része, amely a kortárs szilikátművészet és design műhelyeinek, alkotótereinek és azok új produktumainak megismertetésére irányul. A 2013 nyarán vendégül látott *Herend Design* kiállítás után következett a mostani Zsolnay-tárlat; ezt a tényt csupán azért érdemes megemlíteni, mert mindkét nagy múltú – saját hagyományait egyszerre megtartani és meghaladni kívánó – manufaktúra hívószavai a tradíció és innováció voltak. A Zsolnay Porcelánmanufaktúra Zrt. esetében e hívószavakkal korrelálva szinte magától értetődő a világhírű eozintechnika újjálesztésének kísérlete, amely 2011 nyarán vette kezdetét. Az akkor még működő Bara-

nyai Alkotótelepek Kht. – Siklói Kerámia Alkotóház és a pécsi gyár közös szervezésében hat keramikust: Eva Zeiselt, Andrási Edinát, Dobány Sándort, Füzesi Zsuzsát, Julia Kunint és Erdei Viktort kérték fel, hogy tervezzenek olyan, egyedi formákat, melyeket az eozintechnikával házasíthatnak össze. A szimpózium eredményeit elsőként Pécsen mutatták be 2012 nyarán, a Zsolnay Kulturális Negyed Látványmanufaktúrájában, majd ugyanazon év őszén a New York-i ILIAD Galériában.¹ A nívós, tengerentúli bemutatkozás után érkezett tehát Kecskemétre a kollekción.

A meghívó szövegében a hagyomány és innováció hangzatos – ám nehezen összeegyeztethető – fogalmi szerepeltek, míg a megnyitóbeszéd a mítosz és újjáéledés fennkölt ideáit járták körbe. Kovács Orsolya – a pécsi Janus Pannonius Múzeum Zsolnay Gyűjteményének művészettörténésze – igyekezett tisztázni a Zsolnay eozinmáz köré szőtt mitikus elemeket. Redukciós fémlüszer-technika, ha szakmai nevén

Andrási Edina:
Bizonytalan mozgás
I–IV. /

Edina Andrási:
Uncertain Movement,
I–IV

[2011] *eozinbevonatú*
kerámia / ceramics
with eosin glaze

Fotó: Novák Piroška

Fotó: Novák Piroska

**Eva Zeisel: Vázák;
Körte bonbonnière;
Alma bonbonnière-ek;
Lapos vázák;
Gyertyatartók /
Eva Zeisel: Vases;
Pear bonbonnière;
Apple bonbonnières;
Flat vases; Candlesticks
[1983–1984]
*eozinbevonatú
kerámia / ceramics
with eosin glaze***

nevezzük, máris kevésbé titokzatos a fémes reflexű, színváltó mázak elnevezése, amely így, számos előképet hívhat elő emlékezetünkéből: antik görög vázák megkopott csillogását, középkori perzsa és spanyolmór kerámiák gazdag vörös és aranyfényét, az itáliai reneszánsz majolikaműhelyek ragyogó termékeit vagy éppen a 19. század közepétől meginduló kutatásokat e technikák újra megismerésére. Az utóbbiak szinte egyszerre kezdődtek Európa-szerte, Angliában William De Morgan, a franciáknál Théodore Deck és Clément Massier, hazánkban pedig az előbb Petrik Lajos, majd Wartha Vince kémiaprofesszorokkal együttműködő Zsolnay Vilmos (1828–1900) eredt a fém-oxidokkal előállított, színjátszó csillogás titkának nyomába. Kutatásaik eredményeit már 1892-ben megismerhette a szakma és a nagyközönség az Országos Magyar Iparművészeti Társulat karácsonyi tárlatán. Zsolnay fáradhatatlan kísérletező szelleme mellett, gyakorlatias felfogását mutatja, hogy jól csengő, kereskedelmi fantázianevet talált ki² – a pirosuló, rózsás hajnal ókori görög istennőjének, Eos-nak, nevét kölcsönvéve – a technikának, melyet haláláig számtalan szín- és felületvariációban fejlesztett tovább a „modern stílus”, a szecesszió formavilágára.³

Az 1920-as évektől az eoizintechnikát szecessziós formák felújított változataira és art deco kisplasztika-

kákra alkalmazták, majd jött az 1948-as államosítás (egyik) következményeként kialakuló „nippkultusz”; az eljárást egyszerűsítették és a tömegtermelés szolgálatába állították. A technika leegyszerűsítésének máig ható kára az lett, hogy komplett mázreceptek veszttek el, váltak reprodukálhatatlanná. A rendszerváltás után, az 1990-es években új igény támadt a Zsolnay dísz tárgyak iránt – emelte ki Kovács Orsolya történeti áttekintésének végén. Nem említette viszont a DeForma csoport és a Zsolnay Porcelánmanufaktúra Zrt. 2002-es szimpóziumát,⁴ amelynek szó szerinti és átvitt értelmű fényében nem tekinthető innovációnak a 2011-es siklói workshop. Azért sem, mert a 2002-es terméktervek eleve kisszériás előállításra és forgalmazásra készültek, a 2011-es munkák azonban egyedi stúdiódarabok, funkciójukat tekintve – elsősorban – dísz tárgyak.

A Kápolna Galéria terét – tűz és nélkül állíthatóan – uralták a magyar származású, az Amerikai Egyesült Államokba emigrált Eva Zeisel szívárványszínű és -ragyogású alkotásai. Eva Zeisel (1906–2011) a 20. század designtörténetének meghatározó személyisége, munkái főként a szilikát anyagokban ismertek, de tervezett – többek között – bútorokat, fából és fémből is. Formái egyszerre klasszikusak és modernnek, szinte önmagukból következők és olyannyira természet-

sek, mintha mindig is léteztek volna. Zeisel 1983-ban hazalátogatott és a pécsi Zsolnay-gyárnak tervezett, illetve fogalmazott újra formákat. Nagyrészt ezeket a tárgyakat állították ki a tárlaton is; a 2011-es siklósi szimpóziumon az idős tervező nem tudott részt venni, ám egy 2008-as tervének átírását még elküldte. Sajnálatos módon, ezt a vázát nem lehetett látni a kiállításon. Eva Zeisel munkái nem csupán azért domináltak a térben, mert a főfalra helyezték őket, hanem mert az ő formáinak áll a legjobban az eozintechnika. Organikus, mégsem részletező tömegüket a lágy, bársonyfényű vagy az erőteljes, tüzes mázak egyaránt kihangsúlyozzák.

Két alkotó – jó érzékkel – követte neves elődje tervezési elveit, megfigyeléseit: a nagy felületekből építkező formákon érvényesülnek igazán harmonikusan az eozinbevonatok. András Edina, a Pécsi Tudományegyetem Művészeti Karának doktorandusza, a Zsolnay által is kedvelt, kelet-ázsiai formát, a kobaktök alakú vázát dekonstruálta. A térben elcsúsztatott síkok érdekes mozgásba lendítik a tárgyakat, melyeken fekete és meleg színtónusú, finom repedéshálóval ellátott mázak váltakoznak.

András Edina egykori mestere, Dobány Sándor, a DeForma csoport egyik alapító tagja és névadója, öntött

Foto: Novák Piroška

elemekből hozta létre vázáit, melyeket, ha nem borítana eozinmáz, talán egyszerűen minimalista stílusúaknak nevezhetnénk. Mázzal együtt azonban az art deco elegáns, geometrikus világát idézik meg: mélyfekete és vörös, fáradt narancssárgák és rózsaszínek, tompított, óarany fényű eozinmázak, amelyeknek nagy foltjait érzékeny rajzolatú árnyképek – házak, tornyok, íves fák – szakítják meg. Eva Zeisel, András Edina, Dobány Sándor – e három keramikus-tervező munkáiban valóban érezhető a múlt megidézésének, de még inkább, megújításának nehéz feladata és annak elismerésre méltó megoldásai.

A kiállítótér közepén a magyar, ám részint Svájc-hoz kötődő Füzesi Zsuzsa bravúros technikával, kézzel épített plasztikáit állították ki. Aki ismeri Füzesi alkotásait, az kissé meglepődött a látottaktól: a biszkvit porcelánban vagy a változatos, földszínű samottos agyagban és kőcserépben megszokott „élő organizmusokat” a telibe kapott, fémesen csillogó, színátmenetes eozinmáz elvakítja, szinte megfojtja. Elvesznek az apró részletek, a felrakás ősi technikájának alkalmazásából adódó, jellemző kézjegyek, elsikkad az ámulatba ejtő bravúr. A végeredmény az egyre erősödő digital craft paradox irányzatának, 3D nyomtatóval készült, áttört műanyag konstrukcióira emlékeztet,

Julia Kunin:
Vázák a Scholar's Rock
sorozatból /
Julia Kunin:
Vases from the series
Scholar's Rock
[2011–2012]
eozinbevonatú
kerámia / ceramics
with eosin glaze

Foto: Novák Piroška

←
Füzesi Zsuzsa:
Eosin-Double II. /
Zsuzsa Füzesi:
Eosin-double, II
[2011–2012]
eozinbevonatú
kerámia / ceramics
with eosin glaze

holott Füzesi Zsuzsa munkáiban éppen az a lenyűgöző, hogy hamisítatlan kézművesalkotások, ezáltal tudnak még mindig többet nyújtani, mint egy 3D nyomtató.

Julia Kunin, New York-i porcelánművész, bemutatott tárgyai egyszerre több művészet- és kerámiatörténeti momentumot is felidéznek. Sziklatömbökből alakított vázáin, már-már pop-art gesztussal „eozinál”, aranyoz be egy természeti motívumot. *Zöld liget* című munkája pedig a manierista Bernard Palissy groteszk tárgyainak parafrázisa; lepkékről és csigákról levett formákkal halmoz tele egy amorf vázát. Akárcsak Füzesi Zsuzsa alkotásainál, az eozintechnika itt sem „tesz túl jól”, hiszen eltüntet, felülírja a részleteket és faktúrákat. Julia Kunin munkái kapcsán – általános érvényű – kérdésként merül fel: újítként értékelhető-e ez a sok idézés?

Erdei Viktor, mint a Zsolnay Porcelánmanufaktúra

Zrt. tervezője, majd 2013-tól vezető termékfejlesztője, leginkább ismerheti a gyár történetét és jelenlegi technológiai lehetőségeit, innovációra irányuló törekvéseit. Ennek ellenére, alkotásai múltba révedő átírások: szecessziót mímelő, finom(kodó) stílusban formált organikus tálak, vázák, felületükön fényes és matt eozinfoltok játékból kibontakozó dekorációval. Munkái azért keltenek némi csalódást, mert (el)ismerve 2010-es diplomamunkáit, és a 2012-es londoni *100% Design* kiállításon bemutatott – már a Zsolnay-nak tervezett – pirogránit falpanel-kollekcióját, vagy a Pécsi köztemető hamvszóró kútját, mely funkcióját tekintve is újító alkotás, dísz tárgyai túlon túl tisztelegnek a nagy előd és annak munkássága előtt, mintha nem mernék azt meghaladni és napjaink szemléletéhez, elvárásaihoz igazítani.

2010-ben – Pécs Európa kulturális fővárosa címének égíse alatt – mutatták be *A föld szeretője* című

Dobány Sándor:
Vázák az Árnyékok
sorozatból /
Sándor Dobány:
Vases from the series
Shadows
[2011] *eozinbevonatú*
kerámia / ceramics
with eosin glaze

Fotó: Novák Piroksa

magyar játékfilmet Pozsgai Zsolt rendezésében, amely Zsolnay Vilmos életét dolgozta fel, számos új mítoszt teremtve alakja köré. A sok ponton bírálható alkotás mégis kiválóan érzékeltette a Zsolnay-szellemiség alapvető elveit: a mindenek felett álló minőséget és az újítás már-már megszállott, szenvedélyes és folyamatos kutatását. Amit a film a maga sajátos eszközeivel közvetített, sajnálatosan, azt nem tudták közvetíteni a Kecskeméti kiállított tárgyak. A jövőben ezt a szellemiséget kellene – következetesebben és élesebben – szem előtt tartani, hogy a mítosz valóban és főként mai formában éledhessen újjá Pécsen, a Zsolnay Porcelánmanufaktúrában.

NOVÁK PIROSKA
muzeológus

(A hajnalpír ragyogása – A Zsolnay eozinmáz újjáéledése. Kecskeméti Kortárs Művészeti Műhelyek – Nemzetközi Kerámia Stúdió, Kápolna Galéria, Kecskemét, 2014. március 18–április 15.)

Jegyzetek

1. A 2012. október 17. és november 30. között megrendezett *Reviving the Light: New Zsolnay Eosin Ceramics* című New York-i kiállítás angol nyelvű katalógusa az alábbi linken elérhető és letölthető: http://www.iliadny.com/exhibitions/Zsolnay_Exhibition2012.pdf – Hozzáférés: 2014. március 31.
2. Csenkey Éva művészettörténész „kedves legendának” nevezi a névválasztást, ugyanakkor felhívja a figyelmet arra, hogy nem egyedül Zsolnay Vilmos alkalmazta a korban igen divatos elnevezést. Csenkey Éva: *Zsolnay szecessziós kerámiák*. Helikon Kiadó, Budapest, 1992. 16.
3. Homályos vonás, az eljárás névadásán túl, hogy napjainkban többféle írásmódja terjedt el – eozin, eosin, evosin –, amelynek konszenzusos tisztázása még a Zsolnay-kutatókra vár.
4. A DeForma csoport *A fény – Zsolnay eozin* nevű szimpóziumát szintén a siklósi alkotótelepen rendezték meg 2002-ben. Balla Gabriella (előszó): A porcelán és a DeForma 1993–2003. In: *DeForma csoport 1993–2003*. DeForma Alapítvány, Budapest, oldalszámok nélkül [A DeForma csoport 2003-ban megjelent tízéves, jubileumi katalógusa].

Erdei Viktor: Vázák a Valinor- és az Aurora-sorozatokról; tálak a Folium-sorozatból / Viktor Erdei: Vases from the series Valinor and Aurora; bowls from the series Folium [2011–2012] eozinbevonatú kerámia / ceramics with eosin glaze

Ahol a művész az eladó

A Blickfang designvásár Stuttgartban

→ **Szentirmai-Joly Zsuzsanna – Pyka Zsolt (Laokoon Design Kft.): Enso Vibrasphere asztali lámpa / Zsuzsanna Szentirmai-Joly – Zsolt Pyka (Laokoon Design Company): 'Enso Vibrasphere' table lamp**

[2014] beton, üveg, polipropilén (PP)
Laokoon mozgószóvet / concrete, glass, polypropylene (PP)
Laokoon kinetic texture

Szentirmai-Joly Zsuzsanna – Pyka Zsolt (Laokoon Design Kft.): Enso Cherry Wood asztali lámpa / Zsuzsanna Szentirmai-Joly – Zsolt Pyka (Laokoon Design Company): 'Enso Cherry Wood' table lamp

[2014] beton, üveg, polipropilén (PP)
Laokoon mozgószóvet / concrete, glass, polypropylene (PP)
Laokoon kinetic texture

■ A *Blickfang*ra Szentirmai-Joly Zsuzsanna sikere hívta fel a figyelmet. Lamellás és ezért *mozgó szövet*-nek nevezett munkáját ugyanis tavaly tavasszal nagydíjjal honorálták ezen a rendezvényen. Találmánya utóbb olyan rangos seregszemléken is elismerést aratott, mint a londoni *100% Design*. Az esseni Red Dot Design Museumban pedig maga a tervező számolt be a világ számos pontján feltűnést keltő munkájáról. Az alkotó, aki 2002-ben szerzett diplomát a Magyar Iparművészeti Egyetemen, egyébiránt Stuttgart szak-

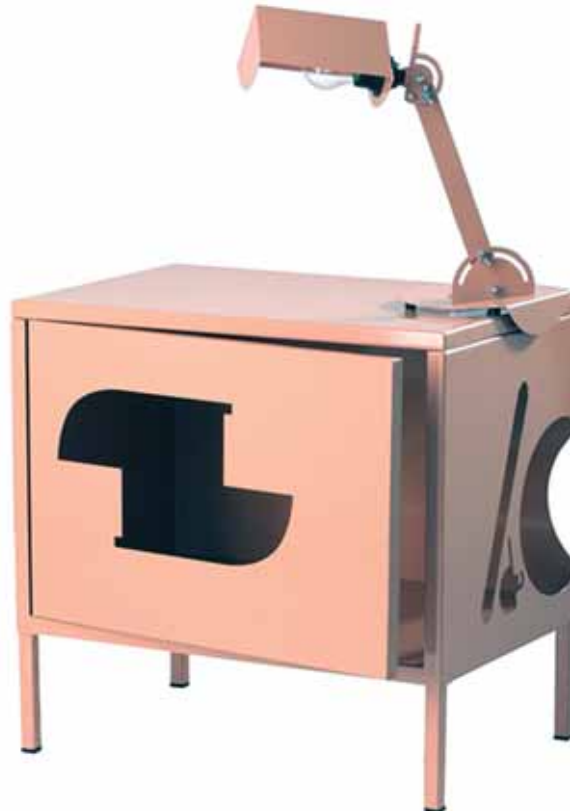
mai közvéleménye előtt nem lehetett ismeretlen: korábban ösztöndíjasként tanult az Akademie Schloss Solitude-on, amely rendszeresen fogad pályakezdő külföldi művészeket.

Mintegy hétszáz kiállítójával az idén már 22. alkalommal megnyílt *Blickfang* a német nyelvterület legnagyobb designvásáraként hirdeti magát. Hét helyszínen – Stuttgart, München, Bécs, Hamburg, Koppenhága, Basel, Zürich – rendezik, ennek ellenére nem vándorkiállítás. A résztvevők változnak. Mindenütt a város, illetve a tartomány vállalkozói és designerei adják a bázisát a rendezvénynek, amelynek vonzerejéhez a külföldi résztvevők (elvétve magyarok) is hozzájárul-

nak. A tavalyi stuttgarti eseményről – az emlékezetes havazás miatt – lemaradtam, de az idein volt szerencsém alaposabban körülnézni. Kétszázhatvan kiállító vett részt rajta; zömmel kézműves iparművészek és kreatív hajlamú vállalkozók, akiknek anyagát két nagyobb – Bútor és más tárgyak, Öltözködés és ékszer – és négy kisebb szekcióban mutatták be a Liederhalle csarnokaiban. Meg egy mobil konyhát felvonultató minitárlatot is szerveztek abból a gyakorlati megfontolásból, hogy a teraszon és a kertben esedékes főzéshez-tálaláshoz ma már legalább olyan komfortra van igényünk, mint négy fal között a lakásban.

Merőben más rendezvény ez, mint amilyen a nálunk inkább ismert kölni vagy a milánói bútorszalon. Ez utóbbiak elsősorban a piacvezető nagy cégek – gyártók és forgalmazók – találkozóhelye; a hosszú távú üzletkötések fóruma, amelynek a közönség csak mintegy szemlélője. A Blickfangon azonban a látogató a kiállítóval egyenrangú főszereplő. Gyártó és vá-

sárló, tervező és felhasználó találkozik egymással ezen a piacon, ahol ruhák, táskák, ékszerek és ajándéktárgyak kínálják magukat készítőik társaságában. Illetve – mert ez a nagyobb helyet elfoglaló, számra mégis kisebb hányad – székek, polcok, játékok és más hasznos holmik közül lehet választani. Nem ismeretlen ez a műfaj nálunk sem; gondoljunk csak az Iparművészeti Múzeum karácsony előtti vagy a WAMP rendszeres akcióira. Közös vonás az is, hogy a kiállítók zöme az ifjabb korosztályok közül kerül ki.

Samuel Treindl:
Parasite asztal /
Samuel Treindl:
'Parasite' table
[2013]
dukkózott acél /
sprayed steel

← **Inca Starzinsky:**
Ékszerkollekció (függő,
bross, fülbevaló, gyűrű)
/ Inca Starzinsky:
Jewel collection
(pendant, brooch,
earrings, ring)
[2013–2014] *akril,*
ezüstlánc / acryl,
silver chain [Ø 3 cm,
Ø 4 cm; 3x2,7 cm,
4,5x4 cm]

Az esemény rangjáról – többek között – „az év kurátorra” gondoskodik. Részt vesz a koncepció alakításában, a kiállítók kiválasztásában és a díjazásban is. Az idei sztárdesigner az angol Sebastian Wrong. Eredendően szobrásznak tanult, majd főként lámpák tervezőjeként és tervezőstúdiók művészeti vezetőjeként szerzett nevet magának. A vele készült és a kiállítás

Mymito GmbH:
Cubit polcrendszer
(könyvespolc, CD-tartó,
fiók) / **Mymito GmbH:**
'Cubit' modular shelving
system (bookshelf,
CD storage, drawer)

[2008] *lakkozott*
MDF, a 25-féle
elemből álló polc-
rendszer legkisebb
eleme 24x16x17,2
cm, a legnagyobb
40x40x37,2 cm /
lacquered MDF,
smallest module of the
25-pieces shelving
system: 24x16x17,2
cm, largest module:
40x40x37,2 cm

katalógusában megjelent interjúból kiderül, miért tartja jelentősnek a Blickfang típusú kiállításokat. Véleménye szerint ma a tervező munkájának legfeljebb egyharmadát képezi maga a megformálás, amelynek – képzettsége folytán – nagy jelentőséget tulajdonít. Fontosabbak ugyanis azok a szempontok, amelyek a termék leendő csomagolására, logisztikájára, raktározására és forgalmazására vonatkoznak. Az iskolák – Wrong kifejezését használva – „nem a reális világban” működnek, s mivel nem készítik fel a hallgatókat az élet kihívásaira, így jelentőssé válnak azok az alkalmak, ahol az árusítás során a vevővel közvetlen kapcsolatba kerülve kapnak munkájukról hasznosítható értéktételeket a designerek.

Az idei stuttgarti Blickfangon Szentirmai-Joly Zsuzsanna néhány olyan lámpát mutatott be, amelyeknek szobrászként megformált pikkelyes ernyőit műanyagból (sőt akár fából is) kivitelezhető mozgó szövet alkotja. Az idei két díjazott nem állt elő hozzá hasonlóan eredeti fejlesztéssel, de mindegyik munkája meg-

érdemli a figyelmet. Samuel Treindl fémlemezből úgy szabja ki bútorait, hogy a maradék darabokból újabb tárgyak készíthetők. Módszere a Boulle-technikára emlékeztet, miközben az újrahasznosítás mai követelményeinek tesz eleget. A nyolc tervezőt tömörítő Stülnest tagjaként Florian Krebs poliamid gyűrűje hajtogatásával kisplasztikaként is funkcionál. Sok más érdekességgel is lehetett találkozni – a Mymito rendkívül egyszerű variábilis polcrendszerétől (*Cubit*) Inca Starzinsky konstruktivista ékszerein át a Niruk-stúdió asztallapra csatolható gyerek-étkezőasztaláig. Sziklai László régi és újabb darabjaiból valóságos kollekcióval szerepelt a részben osztrák érdekeltségű cége standján.

VADAS JÓZSEF
művészettörténész

(22. *Blickfang Internationale Designmesse. Liederhalle, Stuttgart, 2014. március 14–16.*)

A fotókat a szerző bocsátotta rendelkezésünkre.

Történeti és kortárs kárpitok Magyarországon

Kiállítás az esztergomi Keresztény Múzeumban

Fotó: Áment Gellért / Iparművészeti Múzeum, Budapest

Ferenczy Noémi: Teremtés / Noémi Ferenczy: Creation

[1913] *Iparművészeti Múzeum, Budapest /
Museum of Applied Arts, Budapest* [223x219 cm]

Ipolyi Arnold (1823–1886) nagyváradai püspök műgyűjtői és adományozói tevékenységének köszönhetően az Iparművészeti Múzeum mellett az esztergomi Keresztény Múzeum őriz Magyarországon nagyobb mennyiségben késő középkori és újkori falikárpitokat. Kötődését a hazánkban is komoly hagyományokkal rendelkező műfajhoz az elmúlt évtizedben több kárpit témájú rendezvény bizonyítja, így a jelenlegi, *Történeti és kortárs kárpitok Magyarországon* című is, amely együttműködésben az Iparművészeti Múzeummal és a 2007-ben elhunyt kárpitművészről és művészetszervezőről elnevezett Dobrányi Ildikó Alapítvánnyal, az európai tradíciójú szövött kárpit múltját és jelenét, az összefüggéseket is megvilágítva vázolja fel.

A kiállítás első, *Bibliai és mitológiai témájú németalföldi kárpitok a Keresztény Múzeum és az Iparművészeti Múzeum gyűjteményében* című szekciójában a műfaj egyik legjelentősebb – németalföldi – tradícióját a Keresztény Múzeum brüsszeli, oudenaarde-i és tournai-i kárpitjai, valamint az Iparművészeti Múzeum, a nemzetközi *Kárpit 2* kiállításról is ismert, *Mercurius átadja a gyermek Bacchust a nimfáknak* című 18. századi brüsszeli kárpitja reprezentálja. Ez utóbbihoz kapcsolódik a 2011-ben, a magyar soros európai uniós elnökség évében a brüsszeli Királyi Művészeti és Történeti Múzeumban (Musées Royaux d'Art et d'Histoire),

**Dobrányi Ildikó:
Nomád szőnyeg /
Ildikó Dobrányi:
Nomadic Carpet**

[1996] *Iparművészeti
Múzeum, Budapest /
Museum of Applied
Arts, Budapest*
[220x220 cm]

Fotó: Solicszné Haranghy Ágnes / Iparművészeti Múzeum, Budapest

Jelenet Júdás Makkabeus történetéből (?) / Scene from the story of Judas Maccabeus (?)
Oudenaarde, 17. század első negyede (Keresztény Múzeum, Esztergom) /
Oudenaarde, first quarter of the 17th c. (Christian Museum, Esztergom) [374x348 cm]

Fotó: Mudrák Attila / Keresztény Múzeum, Esztergom

majd a budapesti Iparművészeti Múzeumban bemutatott *Európa szövete* című nemzetközi kortárs műegyüttes, amely a műfajnak a tervező, a kartonrajzoló és a szövő együttműködésére támaszkodó kollektív hagyományával szemben a kárpitművészet újabb, az angol William Morris (1834–1896) művészet és kézművesség egységére épülő esztétikáján alapuló individuális, autonóm válfaját képviseli. Magyarországon az új művészeti forma első képviselője Ferenczy Noémi (1890–1957), aki 1951-ben saját alkotómódszerének szellemében a Moholy-Nagy Művészeti Egyetem jogelőd intézményében, a Magyar Iparművészeti Főiskolán a kárpit tanszakot alapította. Itt védte meg diplomáját Ferenczy Noémi egyik tanítványaként Solti Gizella, aki mestere szövőszékén már több mint ötven éve készíti gobelinjeit. Solti munkáinak technikai

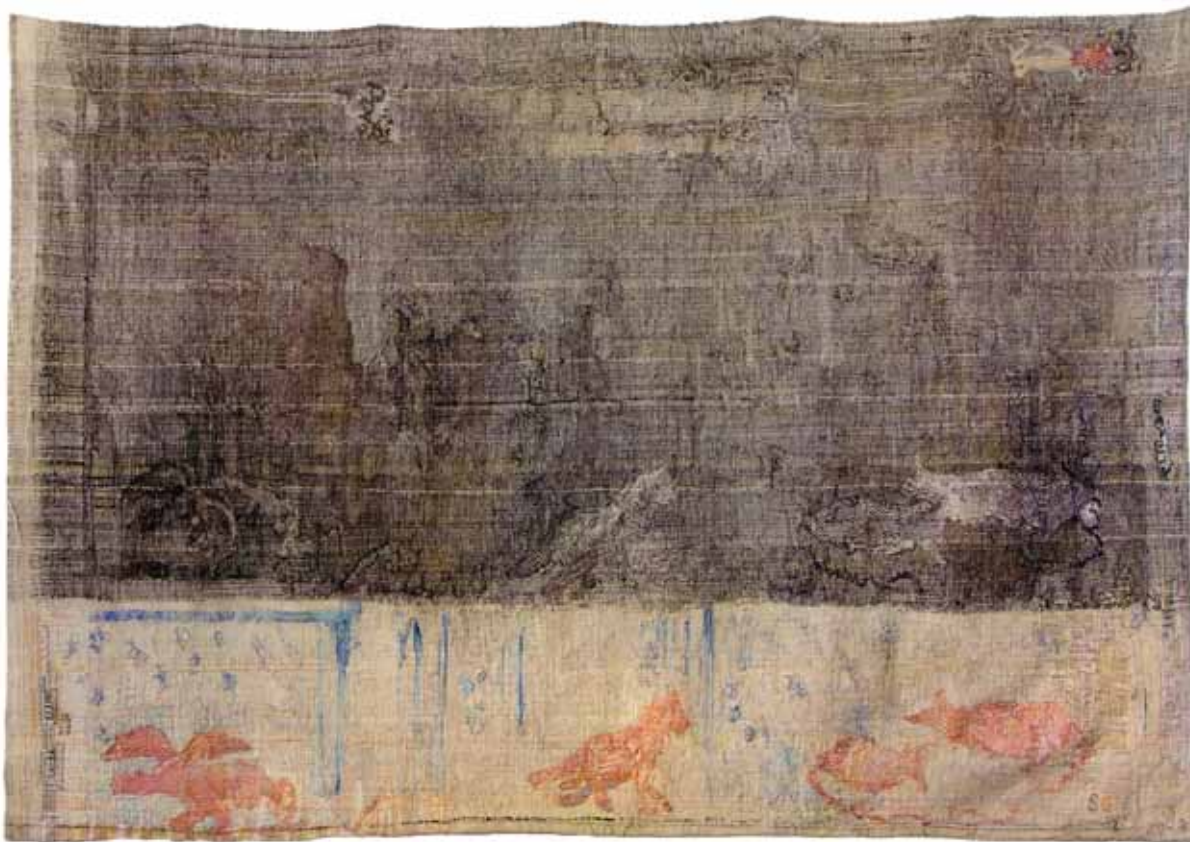
megoldását azonban már nem csak a klasszikus francia kárpitszövés jelenti. Solti ugyanis annak a kárpit határait szétfeszítő „újtextiles” generációnak a tagja, amely a hetvenes években a műfaj aranykorát teremtette meg. A korszak egyik kritikusa, Kovalovszky Márta szerint ez a tény munkásságában épp annyira döntő jelentőségű, mint az, hogy az Iparművészeti Főiskolán a 20. századi hazai kárpitművészet klasszikusa, Ferenczy Noémi tanította.

Ferenczy Noémi és Solti Gizella kárpitjai mellett a kiállítás második, *Autonóm kárpitművészet Magyarországon* című szekciója a magyar kárpitművészet történetében fordulópontot jelentő, *Gobelin* hívószavú szombathelyi 6. *Fal- és Tértextil Biennále* válogatott anyagát, valamint a Ferenczy Noémi művészi és tanári munkássága nyomán kibontakozott magyar au-

**Szent István és műve
(a Magyar Kárpit-
művészek Egyesülete
33 tagjának közös
alkotása) /
Saint Stephen and His
Work. Community work
by 33 members of the
Association of
Hungarian Tapestry
Artists**

[2000] *Keresztény
Múzeum, Esztergom
/ Christian Museum,
Esztergom*
[330x550 cm]

**Solti Gizella:
Teremtmények/Bayeux
/ Gizella Solti:
Creatures/Bayeux**
[2007; 125x180 cm]

tonóm kárpitművészet nemzetközi integrációját, azaz az ezredforduló nemzetközi színterein, az *Artapestry*, a *Festival International de la Tapisserie, Beauvais*, az *American Tapestry Biennial*, a *Tournai Tapestry Triennial*, illetve a Szépművészeti Múzeum nemzetközi *Kárpit* kiállításain díjazott magyar műveket mutatja be. Az utóbbiakkal kapcsolatban megjegyzendő, hogy a *Kárpit* válogatott magyar anyagát 2004-ben a washingtoni The Textile Museum hívta meg a *By Hand in the Electronic Age* című kiállítására.

Az ezredfordulón azonban nemcsak autonóm, hanem közös, a műfaj kollektív hagyományát felelevenítő kárpitok is készültek. Ezek közül a *Történeti és*

kortárs kárpitok Magyarországon harmadik, *Közös kárpitok* elnevezésű szekciójában a *Szent István és műve* és az *Európa fényei* címűt láthatjuk. A kiállítás – melyet András Edit, Hegyi Ibolya, Kontsek Ildikó, Schulcz Katalin, Semsey Réka, Solti Gizella tanulmányaival magyar–angol nyelvű katalógus kísér – megnyitását Elsje Janssen, az antwerpeni Királyi Szépművészeti Múzeum tudományos igazgatója, a *Kárpit 2* zsűritagja vállalta.

HEGYI IBOLYA
kárpitművész

(*Történeti és kortárs kárpitok Magyarországon*. Keresztény Múzeum, Esztergom, 2014. május 10–augusztus 24.)

„Európa szövete”, egy szimbolikus vállalkozás

Hegyi Ibolya – Schulcz Katalin (szerk.):

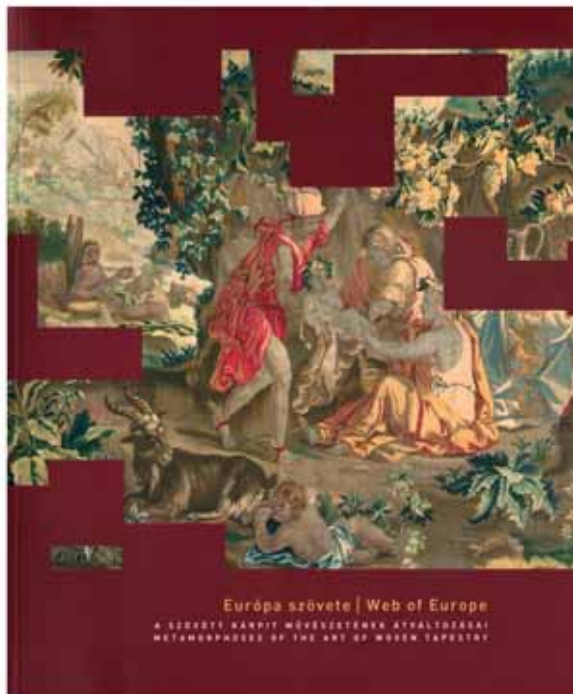
Európa szövete / Web of Europe

EGY TIZENNYOLCADIK SZÁZADI BRÜSSZELI KÁRPIT
KORTÁRS PARAFRÁZISAI – KIÁLLÍTÁSI KATALÓGUS
A SZÖVÖTT KÁRPIT MŰVÉSZEINEK
ÁTVÁLTOZÁSAI – KONFERENCIAKÖTET

■ Magyarország 2011-es európai uniós elnökségének alkalmából jelképes gesztusként, a „Brüsszel – Budapest” gondolat kifejezéseként indította el azt a kezdeményezést a Dobrányi Ildikó Alapítvány és a Brüsszeli Magyar Kulturális Intézet, melynek keretében kortárs európai művészek vállalkoztak a budapesti Iparművészeti Múzeum egyik brüsszeli kárpitjának továbbgondolására. A *Mercurius átadja a gyermek Bacchusnak a nimfáknak* című alkotás 27 részletét kapta témaként egy-egy alkotó, az akkori 27 tagállamot reprezentálандó.

Az elkészült munkákat az elnökség évében mutatták be Brüsszelben (Musées Royaux d’Art et d’Histoire, 2011. május 20–augusztus 14.), majd Budapesten (Iparművészeti Múzeum, október 13–november 27.), az utóbbit egy konferencia is kísérte (Moholy-Nagy Művészeti Egyetem, november 11.). Az eseménysorozathoz kapcsolódó két kiadvány, a tanulmányokkal és a művészek vallomásaival gazdagított kiállítási katalógus, továbbá az előadásokat tartalmazó könyv 2011-ben, illetve 2013-ban jelent meg Hegyi Ibolya és Schulcz Katalin szerkesztésében.¹

Az „Európa szövete” inspiráló, alkalmasan megválasztott cím és mottó, mert gazdag, sokrétű metaforaként számos értelmezésre adott és ad ma is lehetőséget. Megjelenítheti azt az elképzelést – talán csak ideált –, hogy Európa egységes egész, mely az idők kezdete óta formálódik, s szálak, kötések sokasága fogja össze. Ez a historikus „textília” nagy mesterségbeli tudással, kulturáltsággal, odaadó munka révén jött létre. Látványos, de sérülékeny is, megtörténhet, hogy kifakul, felfeslik. Óvatos műgonddal restaurálható, elpusztult részletei rekonstruálhatók – ám ha

divatjamúltnak nyilvánítják, veszít értékéből, akár ki-dobhatóvá válik.

Maga a választott kárpit keletkezése és sorsa azt is példázza, hogy a régebbi korok Európája szervezeti-leg ugyan nem volt homogén (legalábbis a világi adminisztráció területén), de anyagi és szellemi kultúrájában talán még egységesebb volt, mint ma. Így Brüsszel műhelyei a 15–18. században az egész kontinens számára dolgoztak, az európai vezető rétegek reprezentációs igényeit szolgálták ki. Az Iparművészeti Múzeum vonatkozó anyagának legrégebbi darabja, a Jézus születését ábrázoló, reneszánsz „győri kárpit” valószínűleg már a 16. században eljutott Magyarországra.

Napjainkban tehát a kontinens civilizációjának e fontos szegmensét illetően is igaz, hogy összeurópai kitekintésben idézhető fel legteljesebben. Ingrid de Meûter, a brüsszeli múzeum munkatársa, valamint Semsey Réka előadása is foglalkozik azzal az együttessel, amelybe a Mercurius-kárpit illeszkedik. Ez a konkrét sorozat nincs a belgiumi múzeum birtokában, darabjai azonban tanulmányozhatók Bécsben, illetve a budapesti mellett lengyel, német és francia gyűjteményekben.

A 18. század elejéről származó műtárgy elegáns és magabiztos stílusú, ám tudjuk, hogy elsősorban a francia konkurencia hatására ekkor már megindult a brüsszeli kárpitszövő-ipar hanyatlása, hogy a század végére az utolsó mester, (II.) Jacob van der Borcht/Borcht is becsukja műhelyét.²

A kiválasztott alkotás jelképesnek tekinthető abban is, hogy tükrözi azt a számtalan elemet, amelyből az európai civilizáció kibontakozik. Kifejezésre jut benne az Aranykor, a Paradicsom iránti vágyódás, a kert, a kultivált, ápolt természet kultusza. A téma mindannyiunk közös örökségéből, a görög-római kultúrából ered, s a gyermek Dionüszosz sorsán keresztül szimbolikusan a jövő védelméről szól. Formai szempontból tekintve a brüsszeli kárpitszövés történetében egymásra rétegeződik a franco-flamand múlt, az itáliai festészetre való reflektálás, majd a francia barokk hatása. Az egyes darabok tervezésében, készítésében pedig, mint az említett kötetek több szerzője, alkotóművésze hivatkozik rá, különböző mesterek – egy vagy több festő, kartonkészítő, kivitelezők – kollektívája működik közre. Ingrid de Meûter tanulmánya arra is

→
**Mercurius átadja
a gyermek Bacchust
a nimfáknak /
Mercury Hands over
the Infant Bacchus
to the Nymphs**
Brüsszel, 1700 körül
(Iparművészeti
Múzeum, Budapest) /
Brussels, c. 1700
(Museum of Applied
Arts, Budapest)
[309x442 cm]

Foto: Áment Gellért / Iparművészeti Múzeum, Budapest

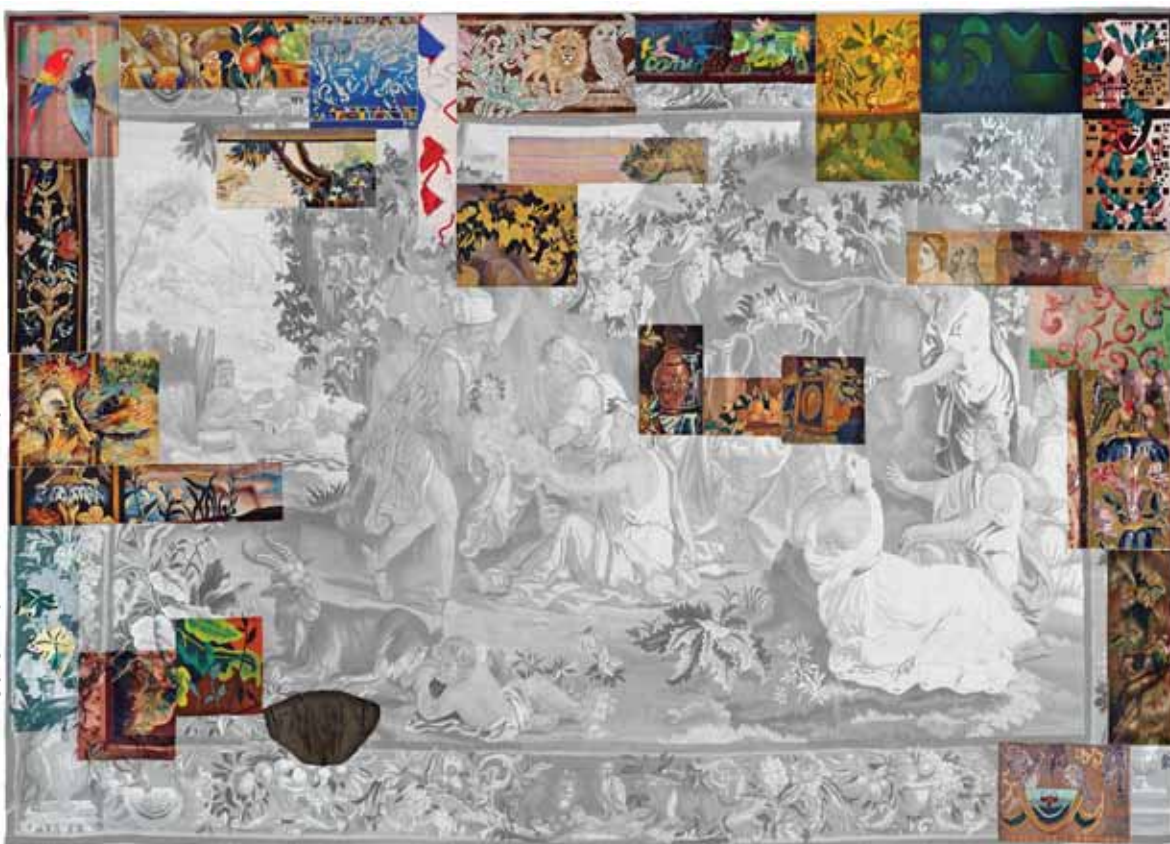
rámutat, hogy egy adott brüsszeli kárpiton található ábrázolás elődök munkájára épül, a középkelet, a bordúrt vagy egyes motívumokat korábbi alkotásokból is átemelhetik.

Az „Európa szövete” koncepció alapján elkészült kortárs művek egymás mellé illesztéséből változatos színvilágú és stílusú, mozaikszerű kép alakul ki.³ A művészek írásos reflexióiból kirajzolódik, hányféle megközelítést alkalmaztak a tervezés során. Az eredeti brüsszeli kárpit hatására globális problémákon gondolkodik el Aino Kajianemi, aki a természet védelmére, az emberek egymás iránti felelősségére össz-

pontosít. Magyarország jövőjére asszociál Nagy Judit, a minta kedves, mesészerű elemeit hangsúlyozva,⁴ családja sorsa idéződik fel Ariadna Donner értelmezésében.⁵ Saját egyénisége, komplex identitása, „kézírása” foglalkoztatja Thomas Cronenberget, aki a személyes identitás(ok) problémájáról beszél előadásának első részében is. Czeglédi Adél pedig önmagára utal, mikor a választott részlet fatörzs-motívumába női torzót álmódik. Peter Horn hangsúlyozza, hogy az eredeti kárpit kvalitását becsülve, annak képét igyekszik visszaadni a saját technikájával.

Több alkotót elsősorban a modern művészi kife-

Európa szövete (15 európai ország 27 kárpitművésznének közös alkotása) /
Web of Europe. Community work by 27 tapestry artists from 15 countries of Europe
[2011] *Iparművészeti Múzeum, Budapest / Museum of Applied Arts, Budapest* [309x442 cm]

Fotó: Soltészné Haranghy Ágnes / Iparművészeti Múzeum, Budapest

jezés mikéntje foglalkoztatja a feladatban. Emöke a geometrikus idomok ritmusában, rendjében, a két dimenzió meghaladásában látja a kárpitművészet továbbélésének lehetőségét. A minta geometrikus absztrakcióját valósítja meg Paola Cicuttini, Muriel Crochet elkészült műve is.

Az alkotók ars poeticájuk megfogalmazása, elméleti fejtegetéseik kapcsán nem kerülhetik el, hogy a szakma központi kérdéseivel szembenézzenek. Vallanak munkájuk pszichológiai, érzelmi hatásáról, az értékekről, amelyeket közvetít számukra. Ieva Krumina úgy érzi: „*a munkafolyamatban gyakran nemcsak a kárpit alakul át, hanem én magam is.*” Többen hangsúlyozzák a lassúság fontosságát, a megismerés és elmélyülés, a megnyugvás és meditáció lehetőségét. „*Állandó érzelmi kapcsolat van köztem és a fonalak színe között*”, írja Ariadna Donner, Aino Kajaniemi pedig így fogalmaz: „*ha boldogok vagyunk, a jelen valóságát az anyagok érintése által tudjuk átélni, az én textiljeim is ezért válnak bensőségekké.*”

A művészek többsége (mint Emöke, Federica Luzzi, Thomas Cronenberg) fontosnak tartja hangsúlyozni, hogy a modern, autonóm alkotónak szakítania kell a műfaj hagyományos munkamegosztásával, s maga kell, hogy kivitelezze a művét. „*A végeredmény így jóval britelesebb, egyedibb, és művészileg személyes lesz*”, szögezi le Włodzimierz Cygan. Megengedőbb álláspontot képvisel Martine Ghuys: „*En például »licier créateur«, azaz »alkotó szövő« vagyok, de úgy gondolom, hogy a kárpit születéséhez különböző utak vezethetnek*”, a kisebbségi véleményt képviseli Paola Cicuttini: „*Személy szerint azonban nem gondolnám, hogy a fejlődés szempontjából lényeges lenne, hogy a tervezést és a megvalósítást, azaz a szövést ugyanaz a személy hajtsa végre.*”

A legtöbb alkotót erősen foglalkoztatja, nyugtalanítja az a gondolat, vajon igényli-e még a társadalom ezt az „archaikus” és drága művészetet? A műfaj fénykorában reprezentatív, triumfális rendeltetéssel jöttek létre a legszebb sorozatok. Kézenfekvő volt tehát, hogy a ma kárpitművészei is felhasználják egy szimbolikus, politikai jelentőségű alkalmat, hogy felhívják a szakmára a figyelmet. Az „Európa szövete” vállalkozás fontos részvevői voltak a European Tapestry Forum (ETF), az európai kárpitművészek mozgal-

mának vezető egyéniségei. Ezért foglalkozik Thomas Cronenberg előadása a szervezet működésének, céljainak részletes bemutatásával. Susan Mowatt az előadásában felvázolt körképpel azt sugallja, hogy a 21. században az alkotók csak akkor boldogulhatnak, ha lemondanak a „kárpitról mint életformáról”, képesek átlépni a szakmai határokon és a művészet más ágai felé nyitni, alkalmazkodni.

András Edit művészettörténész, a modern textil szakértője, nemzetközi szinten is sikeres szervezője két tanulmányában a kortárs művészet kontextusában helyezi el a vállalkozást. Hegyi Ibolya előadása az alkotóművész szemszögéből láttatja a magyar kárpitművészet meghatározó saját hagyományát, a 20. századi fejlődés Ferenczy Noémitől Dobrányi Ildikó munkásságáig ívelő képét.

Mindkét kötet magyar és angol nyelven, sok információt tartalmazva örökíti meg a különleges vállalkozást, az igényes grafikai tervezés Bárd Johanna munkája.

ISTVÁN MÁRIA
művészettörténész

Jegyzetek

1. Hegyi Ibolya – Schulcz Katalin (szerk.): *Európa szövete. Egy tizennyolcadik századi brüsszeli kárpit kortárs parafrázisai / Web of Europe. Contemporary Paraphrases of an Eighteenth-century Brussels Tapestry.* Iparművészeti Múzeum – Dobrányi Ildikó Alapítvány, Budapest, 2011. 102 p.; Hegyi Ibolya – Schulcz Katalin (szerk.): *Európa szövete. A szövött kárpit művészetének átváltozásai / Web of Europe. Metamorphoses of the Art of Woven Tapestry.* Dobrányi Ildikó Alapítvány, Budapest, 2013. 72 p.
2. Guy Delmarcel: *Flemish Tapestry.* Thames & Hudson, London, 1999. 339.
3. Kiállító művészek: Maria Almanza, Nora Chalmet, Paola Cicuttini, Martine Ghuys (Belgium); Maria Kirkova Tzanova (Bulgária); Renata Rozsivalova (Csehország); Anet Brusgaard (Dánia); Aino Kajaniemi, Ariadna Donner (Finnország); Emöke, Muriel Crochet, Sarah Perret (Franciaország); Włodzimierz Cygan (Lengyelország); Ieva Krumina (Lettország); Feliksas Jakubauskas (Litvánia); Balogh Wanda Alida, Czeglédi Adél, Csókás Emese, Nagy Judit, Solti Gizella (Magyarország); Anne Jackson, Susan Mowatt (Nagy-Britannia); Thomas Cronenberg, Peter Horn (Németország); Federica Luzzi (Olaszország); Gabriela Cristu Sgarbura (Románia); Andrea Milde (Spanyolország).
4. „Magyarország, mint a gyermek Bacchus, már biztosan Arkádiában nevelkedik”, *Európa szövete*, 2011: i. m. 80.
5. „Ezért ezt a kis munkát apám emlékének ajánlom úgy is, mint az európai gyógyulás és egyesülés szép metaforáját”, uo. 56.

Búcsú Mikó Sándor (1927–2014) belsőépítésztől

■ Számomra a jelenkor a második világháború után kezdődött. Akkor még Kozma Lajos volt a mester az Iparművészeti Főiskolán, amikor én kezdtem, már Kaesz Gyula – a „kisöreg”.

A Mennyei Kávéház belsőépítész-törzsasztalánál

együtt ülnek, talán Kozma az asztalfőn? Persze, akárki nem ülhet oda. Természetesen Németh Pista igen. Ott ül Gábor Frigyes, Flach János. Meg Bedécs. Nem olyan rég érkezett Király Jóska, a székkirály. És most ezen az enyhe tél végi tavaszon a Mikó Sanyi. Biztosan jól elbeszélgetnek, persze a szakmáról. Vájon elégedettek-e azzal, ami ma történik? Egyikük pályája sem volt könnyű.

Mikó Sándor nagyon egyszerű falusi családban született, lényegében apa nélkül nőtt fel, a háború utáni káderpolitika jelentette számára az esélyt, és ő jól felelt meg a lehetőségeknek. Karrierje a szövetség főtitkárságáig ívelt. Senkit nem ismertem rajta kívül, aki olyan tisztességesen, humánusan volt főnök, mint ő. S hogy a széles szakmai közeg is elismerte érdemeit, mi sem bizonyítja jobban, mint a zsenyei belsőépítész-összejövetelek örökös elnöki tiszte.

Munkásságát idős korára egy szerény kis könyv örökíti meg, hiszen a mi szakmánk, a megvalósult munkáink meglehetősen mulandók.

Hallatlan szorgalommal készült a publikációra, az anyag összegyűjtését évekkel ezelőtt kezdte meg. Már otthonban élt, amikor megjelent a zsenyei konferenciák története kiadvány – öröm volt számára és elégtétel, őszinte elismerése egy olyan pályának, amely mindannyiunk számára emlékezetes és szeretetre méltó.

Jó beszélgetéseket kívánunk neked, Sándor a menyeyi törzsasztalnál, és reméljük, majd mi is odaülhetünk közétek.

MEZEI GÁBOR

belsőépítész

2014. március 20.

Mikó Sándor: Lemeztartó szekrényke.

Kivitelezés: Molnár Péter, Sverteczki József /

Sándor Mikó: Record album storage cabinet.

Manufactured by Péter Molnár, József Sverteczki

[2004] *cseresznyefa furnéros bútorlap, fém tartószerkezet (Iparművészeti Múzeum, Budapest) / fibreboard with cherry veneer, metal supporting construction (Museum of Applied Arts, Budapest)* [135x49x34 cm]

Fotó: Áment Gellért / Iparművészeti Múzeum, Budapest

Valaki megint elment

■ Tudomásul kell vennünk, hogy itt most apránként eltemetünk egy szakmát. A nemrég elhunyt Király József után most Mikó Sándortól búcsúzunk. Egy

Mikó Sándor: Karosszék a budapesti Royal Nagyszálló berendezéséhez.

Kivitelezés: KERIPAR / Sándor Mikó: Armchair for the interior of the Grand Hotel Royal, Budapest. Produced by KERIPAR

[1959] *kőrís, bukleszövettel kárpitozva (Iparművészeti Múzeum, Budapest) / ashen, boucle upholstery (Museum of Applied Arts, Budapest) [79x65x79 cm]*

Fotó: Áment Gellért / Iparművészeti Múzeum, Budapest

nagy generáció – a nagy generáció – másik tagjától, akik nagy tervekkel láttak neki a világnak, és voltak olyan szerencsések, hogy a legtöbb tervüket megvalósíthatták. Jó korban éltek – mondjuk, miközben tudjuk, hogy nem volt az annyira jó kor, nem voltak jó korok, hiszen több korszakot is volt módjuk kipróbálni, megélni, átvészelni, túlélni. Érdekes, hogy mikor róluk beszélünk, mintha csak a szakmai létezés határozná meg a kort, nem a történelem. Mintha más nem is lett volna, és valószínűleg ez így is van – nekik alighanem nem volt más. Életük összeforrt a szakmával elválaszthatatlanul, csak egy dolog zökkentette ki őket ebből a menetből. Vannak, akikről valahogy azt gondoljuk, soha nem halnak meg. Sanyi bácsi ilyen ember volt. Egyszerűen megszoktuk, hogy van. Nem úgy, mint az állólámpát a sarokban, vagy az esernyőt a ruhafogason. Úgy szoktuk meg, mint a folyót, ami mindig is ott volt, ami jön valahonnan és tart valahová, ami egy pillanatra sem áll meg. Szerencséje volt? Talán. Életét annyira átszötte a szakma, és élete annyira átszötte a szakmát, hogy egész életét ebben a szakmai burokból élte le. A belsőépítészlet abban az értelemben, ahogy ő tanulta és gyakorolta, megszűnt, átalakult. Ő tisztán látta ezt, nem tett úgy, mintha nem venne róla tudomást, mégis úgy élt, úgy cselekedett, mintha a szakma örök lenne. A szövet lassan felfoszlott, ám ameddig ő ellátott, ott a szakmai egység még létezett, pedig messzire látott, látta az egész magyar szakmai horizontot. Talán csak nézni kellett másképp, talán tudni kellett valamit ehhez a másképp nézéshez – hit. Nem vakhit, nem naivitás, hanem valami igazán lényeginek a tudása, amihez képest eltörpülnek a mások számára megkerülhetetlen problémák. Ő ebben a hitben gondolkodott a szakmáról, így tudta töretlenül, minden önámítás nélkül teljesnek látni azt élete végéig. Következetes kapcsolattartó volt. Időnként végigtelefonált mindenkit, nem tudom, milyen rendszer szerint, talán volt egy külön listája, talán csak végighaladt egy névsoron, és mikor végigért, újrakezdte, nagyjából kéthavonta szólt bele a telefonba. Volt, akit rendszeresen meglátogatott, mindig vitt valamit. Katalógust, könyvet, fényképet.

Bejelentkezett, elbeszélgetett, aztán ment tovább. Rendszeresen bejárt hajdani iskolájába, a Kozma Lajos Faipari Szakközépiskolába. Élete végéig építette a kapcsolatrendszerét, és használta is – nem magának, hanem nekünk és a szakmának. Sok apró, de fontos, néha sorsdöntő segítséget nyújtott, és nem kért cserébe semmit. Sokunknak segített állást, munkát találni, első szóra vállalta a kiállításmegnyitóinkat. Létrehozta a zsennyei belsőépítész-találkozót. Megérte az életmű-kiállítását. Dedikálhatta a róla szóló könyvet. Teljes életet élt. Eltervezte, hogy lesz vége, készült. Feleségével már régen kisebb, könnyebben megköze-

líthető helyre költözött, nem bírta már a közlekedést a hegyen. Könyveit, katalógusait jórészt szétosztotta. A tavalyi Zsennye már nélküle telt, furdalt is bennünket a lelkiismeret, a szakmai és az emberi is, mert talán ott lehetett volna, de nem tettünk meg mindent. A Zsennyek, ha lesznek még, már végleg nélküle maradnak. A hiánya a drámai felismerés után, hogy már nincs, majd csak később fog jelentkezni. Szavai akkor is itt lebegnek majd köztünk és hordozzák azt az üzenetet, amit ő hozott azoktól, akikre ő nézett föl.

TÓTA JÓZSEF
belsőépítész

Mikó Sándor: Simi étkezőgarnitúra / Sándor Mikó: 'Simi' dining-room furniture

[1998] *gőzölt bükkfa, rozsdamentes acél, textilkárpit /
steamed beech, stainless steel, upholstery*

Fotó: Székely Péter / MI-archívum

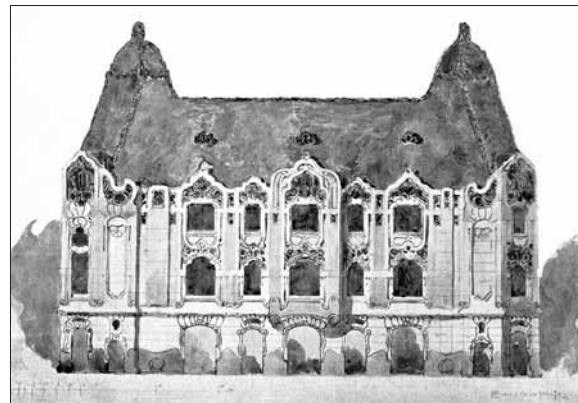
„Csak Kecskemét példáját kell utánozni”

Márkus Géza: Cifrapalota

➔ **Márkus Géza első tervvázlata a kecskeméti Cifrapalotához / Géza Márkus's first design sketch for the Cifrapalota (Gaudy Palace) in Kecskemét [1902] reprodukció / reproduction [Művészet, I. 1902/4. 293.]**

**Pirogránit díszek a tetőzetén, Cifrapalota, Kecskemét.
Terv: Márkus Géza, kivitelezés: Zsolnay-gyár, Pécs / Pyrogranite ornaments on the roofing. Cifrapalota (Gaudy Palace), Kecskemét. Design: Géza Márkus, execution: Zsolnay Factory, Pécs [1903]**

■ Kecskemét azon városok közé tartozott, ahol az urbanizáció nem a kiegyezés utáni általános konjunktúra idején, hanem a millennium és az azt követő években teljesedett ki, így a városképet elsődlegesen már nem a historizmus, illetve az eklektika, hanem a századfordulás-szecessziós építészeti irányzatok határozták meg. Kecskemét több szempontból is különleges főtéri építészeti együttese ennek köszönhetően a Trianon utáni Magyarországon egyedülállónak számít, mivel legközelebbi rokonai (például Szabadka, Marosvásárhely, Nagyvárád) ma már határainkon túl találhatók. Kada Elek, Kecskemét aranykorának polgármestere 1912-ben, a *Vasárnapi Ujság*ban így foglalta össze, hogyan lett a „puszták metropolisza”¹ Magyarország legszébbjének választott főterű városa: „Kecskemét ősi város építkezése már nem felelt meg a mai kor ízlésének és az emelkedő forgalomnak, minek következtében új városszabályozási terv készült és ez alapon régi városrészekben új utcák nyitattak és a szabályozással a központi piacster is nagymérvben bővítettet. Ez a nagyobb arányú szabályozás maga után vonta azt, hogy újabb monumentális jellegű épületek keletkeztek, mely építkezéseknél a hatóság nagy súlyt helyezett arra, hogy azokban a magyar építőművészet legújabb irányai jellegzetes kifejezést nyerjenek; mely iránynak legelső képviselője Lechner Ödön, a ki munkáját Kecskeméten az új városháza építésével kezdte meg [...]”²

Sokszor említett tény, hogy a kecskeméti épületeken, különösen a főtérieken három századfordulás-szecessziós építészeti irány, korszak tanulmányozható. Az 1896-ban felavatott Városháza Lechner Ödönnek, a magyar szecessziós építészettől legnagyobb alakjának egyik főműve, s akinek egyik legbámulatosabb alkotása lett volna meg nem valósult terve, a Rákóczi-szoborral egybekomponált, Zsolnay kerámiával díszített, 52 méter magas víztorony az 1910-es évek elején. A Lechner-iskolához tartozik a 20. század első évtizedében a Komor Marcell – Jakab Dezső páros által tervezett Iparos Otthon (és feltehetőleg az izraelita bérház), illetve a tanulmányunk fő témáját adó épület. S végül egy már modernebb felfogású, a kortárs nemzetközi építészet irányzataihoz szervesen illeszkedő, szecessziós irányt képviselt az 1910-es évek elején az úgynevezett „Fiatalok” csoport. Közülük Mende Valér (Református Főgimnázium és Jogakadémia; Lutherudvar) és a Jánszky Béla – Szivessy Tibor páros (Városi Kaszinó és a Gazdasági Egyesület Székháza; a már lebontott II. katolikus bérház; Mátyás téri elemi iskola és a Műkertben található művésztelepi épület-együttes) munkássága jelentős alkotásokkal kötődik Kecskeméthez. Az utóbbi épületekhez kapcsolódtak a kecskeméti művésztelep tagjainak első megbízatásai,

Fotó: Banczik Róbert

ahol a szecesszió ideáinak megfelelően valódi Gesamtkunstwerk-teljesítmények jöttek létre (pl. a Városi Kaszinó esetében Falus Elek tervezte az enteriört, köztük a nagyterem dekorációját a színes üvegablakkal, kandallóval, díszítőfestéssel).³

Időrendben a második, tehát a Lechner-követők csoportjába sorolhatjuk Kecskemét egyik legegységibb hangú, országsszerte ismert épületét, a Cifrapalotát, melyet a fiatal Márkus Géza (1872–1912) tervezett. Márkus nem tanult soha a Műegyetemen, autodidaktaként lett kiemelkedő építész. Freund Vilmos és az akkor éppen a Kúria épületén dolgozó Hauszmann Alajos irodájában képezte ki magát. A századforduló idején önálló irodát is nyitott, közös munkái, tervei voltak mindenekelőtt Spiegel Frigyessel (pl. Nyári Színház, Kolozsvár, 1908–1910), illetve a már említett Komor Marcellal és Jakab Dezsővel (pl. Népopera, mai nevén Erkel Színház, Budapest, 1911), de együtt dolgozott a szobrászok közül Telcs Edével, Kallós Edével is. Mindemellert újságírói munkássága is jelentős, munkatársa volt a *Művészet*nek, a *Magyar Hírlap*nak és a *Színháznak*, de ezenkívül számos írása és grafikája jelent meg más lapokban, folyóiratokban is. Készített könyvillusztrációkat (pl. Erdős Renée: *Verse*, 1902), sőt szcenikusként is dolgozott 1903–1904 között a Budapesti Népszínház számára. Összetett, csapongó, dinamikus, a szecesszióhoz méltó „Gesamtkunstwerk-egységiség” volt, számos meg nem valósult tervvel, amelyek közül néhányat a *Művészet* is lekötött 1906-ban. Bródy Sándor, a neves író kortárs jellemrajza kísérté az illusztrációkat: „Most tavasszal voltam az atelierejében, melyet Kallós szobrásszal együtt tart.

(Csuda, hogy nem társult egy festővel, egy íróval és egy muzsikussal is. Valamennyinek tudna ötletet adni és mind munkát adhatna neki.) [...] Egy festő ateliere a Márkus Gézáé. Minden zug tele a színtől szikrázó épületarcokkal, en face és en profil. Színházak vidám arcultatai, komor emlékalakok, kecses nyaraló-helyek. Itt terebélyes kőfejek nőnek ki a rideg sziklatalajból. Női testre alkalmazott tarka vászonépületek egy földre dobott thékában. Interiőrök, mesebeli hercegnők és komor bankárok számára. Színházi díszletek. Templomi szigorúsággal kitervelt bútorok. Könyvtábla-tervek. Minden vallásbeli templomok, a jó isten minden ízlésének megfelelők. Elragadó ez a buja sokfélesége a munkának, amelyben nincs egy párkány se, ami a másé, ez a Márkus Gézáé mind. [...] És itt, a Márkus építőműhelye a maga összevissza sokféleségében oly bőséges, friss és eredeti, mintha a dátum nem ma és Budapest volna, hanem négyszáz évvel ezelőtt és Firenze, vagy legalább is Pisa.”⁴

„[...] az 52 méter széles Rákóczi-út piaczi torkolatának egyik sarkán van a Kereskedelmi Kaszinó, melynek tervezője a Zsolnay által készített majolikáknak dúsabb alkalmazása által iparkodott nagyobb batást elérni, s melynek szépsége fölött eltérők ugyan a nézetek, de művészet fejlőd-

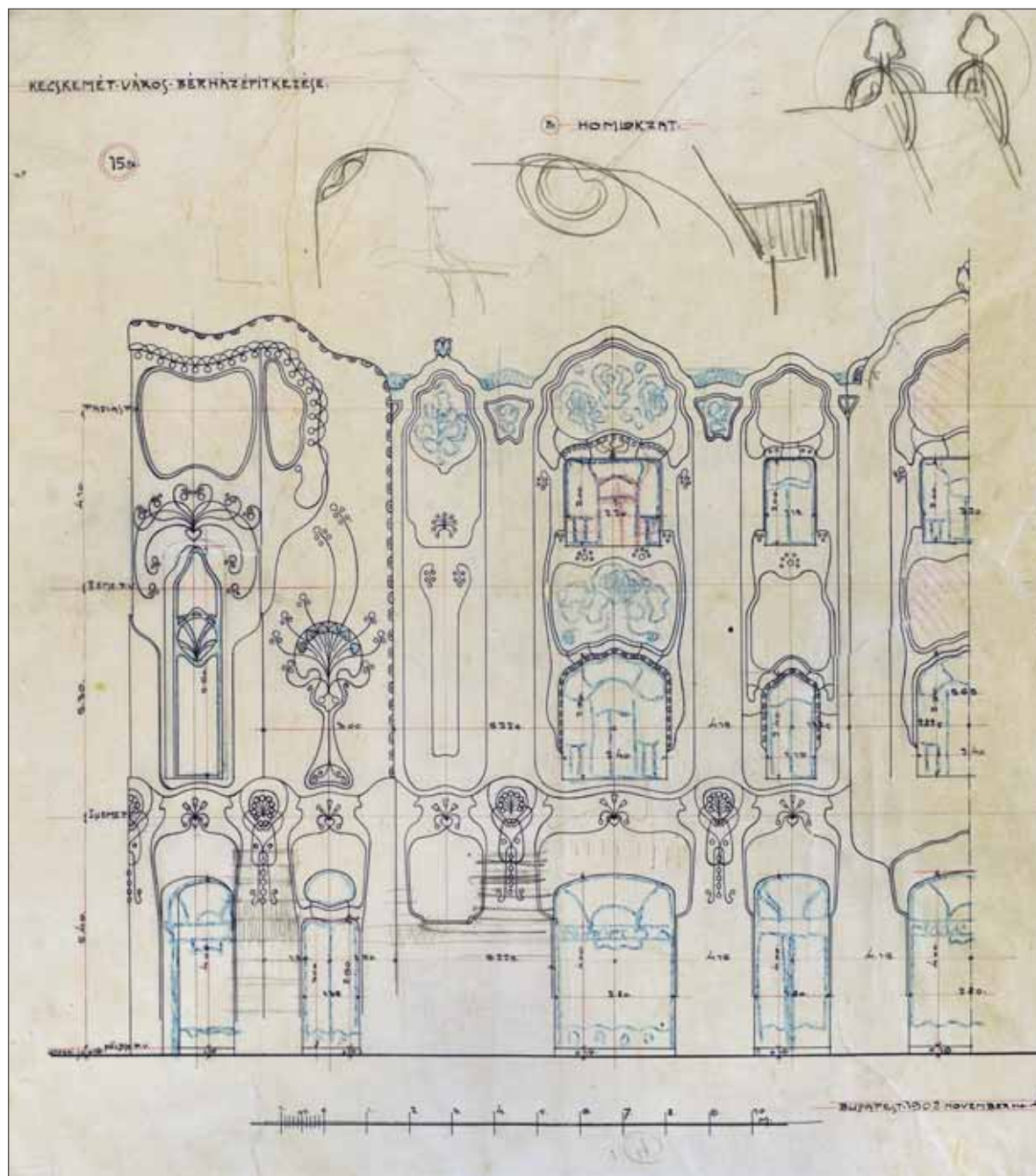
Majolika- és pirogránit díszítés a pártázaton és a tetőzetén, Cifrapalota, Kecskemét.

Terv: Márkus Géza, kivitelezés: Zsolnay-gyár, Pécs /

Majolica and pyrogranite ornaments on the moulding and the roofing. Cifrapalota (Gaudy Palace), Kecskemét. Design: Géza Márkus, execution: Zsolnay Factory, Pécs [1903]

Márkus Géza:
A Cifrapalota főtéri
homlokzatának terve /
Géza Márkus: Layout of
the main-square façade
of the Cifrapalota
(Gaudy Palace)
 [1902] Magyar
 Nemzeti Levéltár
 Bács-Kiskun Megyei
 Levéltára, Kecskemét
 / Bács-Kiskun County
 Archives of the
 Hungarian National
 Archives, Kecskemét

Fotó: Zalotnai Pál / Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Megyei Levéltára, Kecskemét

A főtéri homlokzat emeleti szintjei (részlet), Cifrapalota, Kecskemét. Építész: Márkus Géza / Detail of the main-square façade. Cifrapalota (Gaudy Palace), Kecskemét. Architect: Géza Márkus [1903]

dési szempontból mindig egyik legérdekesebb háza lesz a városnak.”⁵ Az épület eredetileg városi bérház volt, méghozzá az első a sorban, melynek a felépítéséről a kecskeméti városatyák 1902-ben határoztak, a század eleji Rákóczi úti építkezések példaadó nyitányaként. Az első tervvázlatot mint „Kecskemét város bérpalotáját” közli még abban az évben a *Művészet* című folyóirat is,⁶ melynek az autodidakta építész a munkatársa volt. Az épületet a Rákóczi úti tengelyszimmetrikus főhomlokzata felől bemutató első vázlatához képest, pénzügyi okok miatt, két jelentős módosítás történt a végleges változaton: egyrészt le kellett mondani a főhomlokzat két sarkán emelkedő tornyokról,⁷ más-

részt a lábazatot kő alkalmazása helyett vakolással kellett megoldani. A változtatásokkal némileg egyszerűsödött, visszafogottabbá vált az épület külső hatása. Az első tervvázlatnak a két kupolával, az eredetileg bonyolultabb kiképzésű pártázattal, a gazdag stukkó- és kerámiadíszítéssel kiegészítve némi barokkos, rokokós reminiscenciái is voltak, megfelelően a korszak palotákról alkotott képének.

„Különösen jellemzi az u. n. szecessziós építkezést a könnyed hullámzatos vonal, mely városi bérházunkon több alkalmazásban is szépen látható.”⁸ A kecskeméti Faragó Béla, országos tanítói árva-házi igazgató, már 1905-ben bátran alkalmazta a szecessziós jelzőt a „magyar

→
Vakolat- és pirogránit díszítés a főtéri homlokzaton, Cifrapalota, Kecskemét. Terv: Márkus Géza, kivitelezés: Zsolnay-gyár, Pécs / Plaster and pyrogranite ornaments on the main-square façade. Cifrapalota (Gaudy Palace), Kecskemét. Design: Géza Márkus, execution: Zsolnay Factory, Pécs [1903]

Festett gipszstukkó és pirogránit díszítés a Pávás teremben, Cifrapalota, Kecskemét.
Terv: Márkus Géza, kivitelezés: Zsolnay-gyár, Pécs / Painted plaster stucco and pyrogranite ornaments in Peacock Hall. Cifrapalota (Gaudy Palace), Kecskemét.
Design: Géza Márkus, execution: Zsolnay Factory, Pécs [1903]

Fotó: ifj. Gyergyádesz László

stílus”-nak erre a remekére, holott a két fogalom összekapcsolását, együttes értelmezését ekkor még nem túl sokan vállalták fel Magyarországon.⁹ A konzervatív körök, a kultúra hivatalos képviselői elsősorban Lechnert támadták a nemzetietlenség vádjával, akit szándékosan akadályoztak abban is, hogy építészeti megbízásokhoz jusson. A mester tanítványai, követői révén azonban a lechneri formanyelv hatása, igaz, változatos módon és színvonalon, de így is jelentős mértékben tért hódított a magyar építészetben belül az első világháború kitörése előtti bő egy évtizedben. S amit utólagosan Kecskemét szerencsésének is tarthatunk, az az, hogy az irányzat hivatalos elutasítása miatt, annak képviselői Budapest helyett túlnyomórészt a vidéki városokban kaptak jelentősebb szerepet, feladatokat.

Bár a kecskeméti épület stílusában jelen van a nemzetközi (bécsi) szecesszió is, amiben talán Márkus szobrászi hajlamai¹⁰ is szerepet kaphattak, a legtöbb megoldás azonban a Lechner-iskola jellemzőit mutatja, így például a kortárs által is kiemelt hullámzó vonalú attikának mint a felvidéki pártázatos reneszánsz jellegzetes elemének tudatos felhasználása. Különösen jól látható ez a Cifrapalota külső díszítésén, a vakolatarchitektúrával is tagolt homlokzat színes majolikabetétein, a plasztikus, kék, zöld és piros pirogránit ornamentein, illetve a magas tető mázas cserepein és fantáziadús, szintén pirogránit „kéményeinek”, „gom-báin”, „virágdíszein”, melyek mind a pécsi Zsolnay-gyár termékei. A cifraszűrök rátéteihez hasonlóan megjelenő (lásd az épület nevét!), változatos formájú

majolikamezőkön kibontakozó floreális szecessziós ornamentika magyar népművészeti motívumokkal keveredik. Tervezőjük maga a dekorációs feladatokban is jártas építész lehetett (lásd a *Művészet* folyóirat általa rajzolt korabeli fejléceit és záródíszzeit). A népművészeti motívumok esetében, több kortársához hasonlóan, nála is jogosan feltételezhetjük a kiskunfélegyházi születésű, de elsősorban a Székelyföldön gyűjtő Huszka József nagy hatású mintakönyveinek, albumainak (*Magyar díszítő stíl,* 1885; *Magyar ornamentika,* 1898) egyedi felhasználását. A Cifrapalota külső összhatásában, így igen áttételesen ugyan, de nem elhanyagolhatóan szerepet kaphattak Huszka ifjúkori élményei, melyek a 19. század második felében virágzó alföldi szücs- és szürdísztés felől érték, s főként e téren végzett saját kutatásai, gyűjtése (pl. Szegeден, Egerben, Debrecenben).

Az épületet gazdaságossági okokból többfunkciósra tervezték. A földszinten bérbe adható üzletek sorakoztak (egykori bejárataik helyén ma ablakok vannak), az első emeleten a Kereskedelmi Kaszinó díszterme és egyesületi helyiségei, míg a második emeleten bér-lakások voltak kialakítva. A több funkció megfelelő elválasztása érdekében két lépcsőház is épült, melyek közül a díszesebbik a Kaszinó dísztermébe vezetett, s mélyen beugrik az udvar terébe. Az épület belső díszítése visszafogottabb, s elsősorban az ovális alaprajzú Pávás teremre összpontosul. A kék eo-zinmázás csempék, a meggypiros és kék pirogránit díszek, a festett gipszstukkókból kivitelezett, de eredetileg eo-zinos kerámiából tervezett pávák, a ma már hiányzó hatalmas tükrök és ornamentális falfestés (utóbbi a két szív alakú mezőben), s az egykor arany háttérű fehér stukkók együttesében, motívumaiban is a külső díszítés köszön vissza.

Természetesen egy adott város építészetére ilyen nagy hatást gyakorló remekmű tervezőjéről, a témával foglalkozó kutatók gyakran feltételezik, hogy párhuzamosan kisebb megrendeléseket is kapott helyben. Nem véletlenül merült fel ez például Kada Elek magyaros szecessziós stílusban felépített villájáról, igaz forrás hiányában csupán stíluskritikai érvek mentén. „*Kint az Öreghegyen a sűrűn ismétlődő villák között van egy, amely kívülről is elárulja gazdája egyéni életét:*

Fotó: ifj. Gyergyádesz László

eredeti ősmagyar motívumokból merített architektúrájával elűt a sablonoktól. [...] Ez a polgármester kertje.”¹¹ Szerencsére a Szentháromság temetőben álló családi sírboltról, melyet Balatoni Farkas Ignác gyógyszerész valószínűleg Celli nevű leányuk emlékére emelt („a gyermekekre utal az épületen mindenhol megjelenő szív-motívum és a liliom az angyalok kezében”), egy előke-rült tervrajz is igazolta, hogy 1903-ban Márkus Géza volt a tervezője.¹²

Lássuk végül, hogy milyen tanulságokat vont le az 1903 nyarán már használatba vett¹³ Cifrapalota kapcsán Lyka Károly, a századelő nagy tekintélyű művészettörténésze: „Kecskemét városa székházat építtetett, még pedig helyes érzéssel modernt és magyarosat. Egyike ez a legszebb ilyfajta magyarországi épületeknek. Tetszett az embereknek: formáit, a melyek eleinte talán újságuk miatt különöseknak bathattak, szép lassan megszokták, azután rájöttek az új ízlés szépségeire, végre megszerették a művet. A kecskemétiak azonban nem álltak meg ennél az első stációnál. Mikor nemrégiben bérházat akart a város építtetni: ismét modern és magyaros tervet kívántak. A bérház javában épül, még pedig általános érdeklődés közepe. Előre tudjuk, hogy megszeretik ezt is és a harmadik épület, a melyet a város építtetni fog, ismét magyaros lesz. [...] Csak Kecskemét példáját kell utánozni.”¹⁴

IFJ. GYERGYÁDESZ LÁSZLÓ
művészettörténész

Jegyzetek

1. Jókai Mór 1893-ban írt sorait idézi: Orosz László: Jókai és Kecskemét. *Forrás*, XXVIII. 1996/2. 56.
2. Kada Elek: Az újra épülő Kecskemét. *Vasárnapi Ujság*, LIX. 1912/27. 540.
3. Kecskemét korabeli építészetéről lásd pl.: Sümegi György: Építészeti törekvések Kecskeméten a századfordulón 1890–1919. In: *Bács-Kiskun megye múltjából IX.* Szerk. Iványosi-Szabó Tibor. Kecskemét, 1987. 357–422.; ifj. Gyergyádesz László: *Kecskemét. A főter és környékének művészeti emlékei és gyűjteményei*. Kecskemét, 2005.; ifj. Gyergyádesz László: „Modern és magyaros” – Kecskemét főterének századfordulós-szecessziós épületei. In: *A Kecskeméti Művésztelep első korszaka (1909–1919). Tanulmányok – Adattár*. Szerk. uő és Osztényi Éva. Kecskemét, 2012. 3–25.
4. Bródy Sándor: Egy építész ötletei. *Művészet*, V. 1906/5. 305–306.
5. Kada Elek: i. m. 540. Érdekes, hogy a polgármester nem bérházként, hanem mint kaszinó hivatkozik a Cifrapalota épületére. A másik érdekesség, hogy Kada 42 helyett 52 méter szélességűnek írja a Rákóczi utat. A mesterségesen kialakított sugárút szélességéről komoly vita folyt a kecskeméti város-atyák között. Lásd róla: Juhász István: *Fejezetek Kecskemét építészetének történetéből*. Kecskemét, 1993. 45–54.
6. *Művészet*, I. 1902/4. 293.
7. Gerle János ezeket „bogyafarmájúnak” tartja. Gerle János: Bogyakupola, bogyafüv. In: *Sub Minervae nationis praesidio. Tanulmányok a nemzeti kultúra kérdésköréből Németh Lajos 60. születésnapjára*. Budapest, 1989. 175.
8. Faragó Béla: A szecesszióról. In: *A kecskeméti Katona József Kör 1901–904-iki ciklusának évkönyve*. Szerk. Marton Sándor. Kecskemét, 1905. 86.
9. Ilyen kivételek voltak például Lyka Károly, Lázár Béla vagy Gerő Ödön. A témáról lásd pl.: Déry Attila – Merényi Ferenc: *Magyar építészet 1867–1945*. Budapest, 2000. 94–96.; Lyka Károly: Szecessziós stílus – magyar stílus. *Művészet*, I. 1902/3. 164–181.
10. Márkus összetett egyéniségéről, tevékenységéről lásd a kortárs szemével: Bródy Sándor i. m.; r. [Komor Marcell]: Márkus Géza. *Művészet*, XII. 1913/1. 10–14.
11. Szántó Kálmán: Kada Elek. In: *A kecskeméti országos dalos ünnep Emlék-albuma*. Szerk. Göndöcs István. Második füzet. Budapest, 1909. 56.
12. Simon Magdolna: *Családi sírbolt a Szentháromság temetőben. Tervezte: Márkus Géza (1872–1912)*. Kecskeméti Katona József Múzeum Művészettörténeti Adattára, 1823–95.
13. Az épülettel kapcsolatos adatok alap kutatásának legnagyobb részét Simon Magdolna végezte el, így a felhasznált adatok többsége is tőle származik. Simon Magdolna: A Cifrapalota. *Forrás*, 1983/9. 55–60.
14. [Lyka Károly]: A magyaros ízlés terjesztése. *Művészet*, II. 1903/2. 138.

Majolika- és pirogránit díszítés a főtéri homlokzaton, Cifrapalota, Kecskemét.
Terv: Márkus Géza, kivitelezés: Zsolnay-gyár, Pécs / Majolica and pyrogranite ornaments in the main-square façade. Cifrapalota (Gaudy Palace), Kecskemét.
Design: Géza Márkus, execution: Zsolnay Factory, Pécs [1903]

Közösségi terek tájépítészete

■ Végighaladva városaink ütőerein, a körutakon és főutcaikon, örömmel vehetjük észre, hogy az elmúlt néhány évben a szabad terek nagy része felfrissült vagy új köztéri hangulattal alapjaiban lényegült át. Ez köszönhető a tájépítészet egyre szélesebb elismertségének, a településközpontok megújítását célzó pályázatoknak és a környezeti változásokra gyorsan reagáló „urban-blogger”-szemléletnek. A tájépítész feladata az adott helyszín térélményeihez, települési funkciójához, építőanyagaihoz illeszkedő legjobb kompozíció létrehozása a településökológia építőeleméből, a növényzetből. A legletisztultabb koncepciójú köztéri, zöldfelületi megújítások ott tudnak megvalósulni, ahol a tájépítészeket már az első tervfázisokba bevonják. Szerteágazó, jó szintetizáló képességükre támaszkodva a beépítés, a fásítás és az útvonalak kijelölése szervesen valósulhat meg a részletekkel. Erre az *egységességre* kitűnő példa a Kopaszi-gát (Budapest XI. kerület – Garten Studio: Steffler István, 2007), a főváros ma legigényesebb *magánterületen létrehozott közparkja*, ahol lendületes design és részleteiben is finom anyaghasználat, változatos növénykiültetés valósult meg *táji léptékben* elsőként alapozva a Duna vízélményére.

Sajnos, az önkormányzatok az arculati imázs elemeként tekintenek a köztéri felújításokra, miközben rendszerszemléletük, „zöldfelületi víziójuk” sokszor hiányzik. A tájépítészeknek nem adnak szabad kezét és nehezen vágnak bele merészebb, de letisztultabb tervekbe, ezért konzervatív, jellegtelen munkák is születnek. Az európai trendek jól ismertek szakmai körökben, és a térhasználók is egyre jobban igénylik a kortárs megoldásokat: interaktív szökőkutak, izgalmas burkolatok, installációk, színek. Inspiráló külföldi példákkal szemben¹ nálunk a köztéri szobrász, iparművész megválasztása akadályokba ütközik, a magas fenntartású, költséges elemek kirostálódhatnak és a közbeszerzések során a minőségi anyaghasználat is elsiklik, mivel a tervben szereplő anyag „hasonló megjelenésű, de sokkal olcsóbb” burkolatra, bútorra cserélődik.

Kortárs példáinkat négy szemszögből válogattuk: köztéri funkcionalitás, formaiság, településképp és közösségi részvétel.

A KÖZTÉR TÁJÉPÍTÉSZETE

A városi főterek, főutcák a közösségi élet agorái, amelyeket maguk az emberek tesznek érdekessé és izgalmassá, így sokszor nem indokolt azok formákkal való túltervezése. Az s73 Tájépítész Iroda által tervezett fővárosi Kossuth Lajos tér (V. kerület), a pécsi Széchenyi tér, az ajkai Agora tér is e szemléletben ké-

Fotó: EpLényi Anna

→
**Kossuth Lajos tér,
Budapest V. Terv:
Balogh Péter István,
Mohácsi Sándor,
Hómann János,
Pécsi Máté (s73
Tervező Iroda Kft.) /
Kossuth Lajos Square,
Budapest, V. Design:
Péter István Balogh,
Sándor Mohácsi, János
Hómann, Máté Pécsi
(s73 Design Office Co.)
[2014]**

Fotó: Eplényi Anna

Széchenyi tér, Pécs.
Terv: Balogh Péter
István, Mohácsi Sándor,
Hómann János,
Pécsi Máté (s73
Tervező Iroda Kft.) /
Széchenyi Square, Pécs.
Design:
Péter István Balogh,
Sándor Mohácsi,
János Hómann,
Máté Pécsi
(s73 Design Office Co.)
[2010]

→
Ditrői Mór utca,
Budapest XIII. Terv:
Szakács Barnabás
(Lépék-Terv Kft.) /
Ditrői Mór Street,
Budapest, XIII. Design:
Barnabás Szakács
(Lépék-Terv Co.)
[2010]

→
**Ditrói Mór utca,
Budapest XIII. Terv:
Szakács Barnabás
(Lépék-Terv Kft.) /
Ditrói Mór Street,
Budapest, XIII. Design:
Barnabás Szakács
(Lépék-Terv Co.)
[2010]**

szült: funkcionális téregységek, minimalista formavilág; terepformákba simuló lépcsőfokok és igényes, alaphangulatot adó, szabad áramlást biztosító „feszített tükrű burkolat”. A térhasználók közötti interakciót néhány gesztusszerű izgalmas elem teremti meg (térplasztikai ülőkockák, időzített vízjáték, lépcsős tükröző-medence). Fájó lehet azonban a fák megtizedelődése, amit sok esetben városképi, műemléki szempontok diktálnak, illetve a szaporodó parkolóházak, tetőteraszok műszaki korlátai, közmű- és tűzvédelmi előírások okoznak. A tájépítész azonban pótolni igyekszik az így keletkezett hiányt (a Kossuth tér északi, déli oldalán lévő kis liget, a Keleti pályaudvar északi részén a fásított parkoló).

Szintén funkcionális megközelítésből született a Hollán Ernő és a Ditrói Mór utca (Bp. XIII.) újszerű

Fotó: Eplényi Anna

Fotó: Eplényi Anna

középtengelyes fásítása (Lépték-Terv: Szakács Barnabás, 2010), ahol meanderező növénykazettás ülőpadok hívnak pihenésre. Az utóbbiak esetében egyedi fénnel-vízzel hímzett, a színház vörös bársonyszékeit idéző geometrikus térplasztikába ágyazva. Az Allee bevásárlóközpont (Bp. XI.) csak egy utcányi szabadterre ellenére gyorsan kedvelt közösségi agorává alakult. A burkolatban és az épület homlokzatán is megjelenő cikcakk-motívum egységesíti a nagy kavicsplasztikákat, az igényes vízarchitektúrát és a sok jól elhelyezett ülőalkalmatosságot.

A FORMA TÁJÉPÍTÉSZETE

A LAND-A Táj- és Környezettervezési Műterem minden munkáján Ybl Miklós-díjas vezetőtervezőjének, Andor Anikónak világszínvonalú szakértelme és igényessége tükröződik. A hódmezővásárhelyi Zrínyi utca komplex rendezését (2010) egy új szálloda elké-

Zrínyi utca, Hódmezővásárhely. Terv: Andor Anikó (LAND-A Kft.) / Zrínyi Street, Hódmezővásárhely. Design: Anikó Andor (LAND-A Co.) [2010]

Eiffel tér, Budapest VI. Terv: Karádi Gábor (Táj-Consult Bt.) / Eiffel Square, Budapest, VI. Design: Gábor Karádi (Táj-Consult Co.) [2009]

szülte indította el. Ellentétben a burkolatdominanciájú minimalizmussal, itt a helyi környezeti identitásokból fakadó változatos jegyek vannak túlsúlyban: a homlokzati ritmusokra jelező évelő-, és rózsaágyak, a főutcán szokatlan nagy gyepek, címeres és klinkertéglák. A terv az eklektikus-szeccsziós utcakép részletgazdagságát ültette át, amely a sétálás során *környezeti élményekkel* bővül (pl. Bojti András letisztult üvegszoborai, a *Korsós lány* szobránál vízporlasztó-tereszéssel), de mindezek mellett megőrzi koherensségét. Hosszanti téglány növénytestek és lépőkövek tűnnek fel a Capital Square Irodaház (Bp. XIII. – 2009) udvarán és négyzetes-dombos ütemek a MOM Park (Bp. XII. – 2002) tetőteraszain mindig tökéletesen ráhangolódva az épületek ritmusára, anyagaira.

Az ÚJIRÁNY csoport (Tihanyi Dominika, Kovács Árpád, Lendvai Gábor) munkáit áthatja a land art szabadtéri installációk konceptualista, kissé meghökkenítő jellege, amely mindig a hely inspirációjából hoz

Eiffel tér, Budapest VI.
Terv: Karádi Gábor
(Táj-Consult Bt.) /
Eiffel Square,
Budapest, VI.
Design: Gábor Karádi
(Táj-Consult Co.)
 [2009]

létre érzékeny egyszerű gesztusokat. A Paulay kert (Bp. V.) társasházának belső udvarán a művészien megkomponált, felnagyított eoiznos türkizkék kavicszobrok a japán kerámiák eleganciáját idézik (Szabó Edit). Az udvar térstruktúrája letisztult; központi eleme a bambuszok közt felfedezendő téglalap alakú díszmedence. Hasonlóan izgalmas vegetációs hatást fog kelteni a Kelenföldi állomás előtere, száraz mikrotája, amikor a hullámzó terepfelszín díszfüvei között meg erősödik az ortogonális nyírfaliget.

A Graphisoft Park (Bp. III.), egykori gázgyári rehabilitáció központi pihenőparkjában (Garten Studio:

Szloszjár György, 2011) az architektonikusságára a merev vonalú burkolati elemek és a metál penge-viadukt utal; de az onnan lezúduló víz elemi ereje, a lépcsősen mélyülő nagy felületű tó, a környező gyeptes tereplépcsők és intenzív növénytelepítés kisebb *táj-részletté* változtatja a telket. Közösségi szerepe mellett rekreációs céljait is eléri, miközben mikroklímájával fontos lépőköve a Duna menti ártéri zöldfolyosónak.

Az Eiffel tér (Bp. VI.) zöld *váróterme* (Karádi Gábor, 2009) sokféle anyagból kialakult formai játék, amely mégsem torkollik kaotikusságba. Örök érvényű titka a sülyesztett teátrális térmorfológiai jelleg, amely *összegyűjti* a várakozókat, akik a cortenacél-gyepteraszok és sínes szerveződésű fadekkek periferiáján egymást vizsgálgatják a vonatindulások között. Igényes kivitele, a körüti zajtól való védettsége azonnal békés szigetté tette a zöldfelületben szegény belvárosban.

A TELEPÜLÉSKÉP TÁJÉPÍTÉSZETE

A településarculatok újrhangolására a kampány-térkövezéseken túl több különösen szép példa született az elmúlt években. Balatonfüred reformkori központjában (Pagony Táj- és Kertépítész Iroda: Herczeg Ágnes, 2008) világos mészkőlapok, zúzottkő és rusztikus lépcsőszegélyek tükrözik a napsugarakat, és egyben kiemelik a hársligetet, az igényes cserjecsoportokat és a párnás évelőkiültetéseket, amelyek az egyedi öntöttvas bútorokkal együtt magyaros *arts & crafts* jelleget adnak. Szintén ebből a szemléletből újult meg a Tihanyi Legenda Projekt keretében a félsziget történelmi településmagja. A hömpölygő látogatók az egykori parkolók helyett fekete bazaltburkolaton sétálhatnak, amelyet világos csiszolt mészkő ellenpontoz kedves részletekkel (halrajzok, latin–magyar idézetek); a sokféle kőanyagot honos-falusias növénytelepítés és egyedi tervezésű bútorcsalád egységesíti.

Az építész vaskorlátjai ihlették a Wekerletelep (Bp. XIX.) szívében átépült Kós Károly tér köztéri bútorait (Vár-Kert Műszaki Tervezési Kft.: Dékány Margit, bútorok: Eplényi Anna, 2009), amelyek segítségével az elaprózott térrészek és tucatnyi *elmozdíthatatlan emlékmű* között egységes arculat alakult ki. Örömteli, hogy az önkormányzat belátta az egyedi formaterve-

**Reformkori városrész,
Balatonfüred. Terv:
Herczeg Ágnes (Pagony
Táj- és Kertépítész Kft.)
/ 19th-century (Reform
Era) city centre,
Balatonfüred. Design:
Ágnes Herczeg (Pagony
Landscape and Garden
Architecture Co.)
[2008]**

**Pisky sétány, Tihany.
Terv: Herczeg Ágnes
(Pagony Táj- és
Kertépítész Kft.) /
Pisky Avenue, Tihany.
Design: Ágnes Herczeg
(Pagony Landscape
and Garden
Architecture Co.)
[2013]**

zés településképi szerepét (padok, kerítés, óra, hirdető, szemetes), hiszen éppen e mindennapos használati tárgyak képesek a helyi fiatalok ízlés- és értékformálására.

A KÖZÖSSÉG TÁJÉPÍTÉSZETE

Szaktudásunk feladata abban is áll, hogy kapcsolatot tudjon teremteni hely és ember között. A közösséggel való együtt gondolkodás emberközpontúbb, helyesebb válaszokat eredményezhet, miközben a tervezések célja nem maga a terv, hanem egy olyan közösség kialakítása, amelynek tagjai felismerik, hogy saját környezetük formálódásáért sokat tehetnek.

A Herczeg Ágnes (Pagony – Ars Topia Alapítvány, 2001-től) által szervezett székelőföldi fürdőépítő kálákak szép példái annak, hogy miként képes a helyi közösség megújulva kapcsolódni elveszőfélben lévő

Kós Károly tér, Wekerletelep, Budapest XVIII.
Terv: Dékány Margit
(Vár-Kert Műszaki
Tervezési Kft.), bútorterv: Eplényi Anna / Kós
Károly Square, Wekerle
Estate, Budapest, XVIII.
Design: Margit Dékány
(Vár-Kert Technical
Design Kft.), furniture
design: Anna Eplényi
[2009]

táji értékeihez. A betemetődött fürdőket, mofettákat a helyi közösségekkel együtt munkálkodva újítják fel, valamint rendezik annak környezetét is. A fürdőház, öltöző, szaletli, kilátó, padok formatervezése a hagyományos faszerkezeti megoldásból, népi díszítőmotívumokból táplálkozik, de felfrissíti azt. A keresztetek, meditatív ima-feliratok túlmutatnak a fizikai rekreáción és szakrális minőséget nyújtanak a zarándoknak. Ez a közös munka nem csupán értékvédelem és tájfejlesztés, hanem közösségépítés, ahol az önkéntesek és a helybéliek együtt alakítják, formálják külső és belső lelki tájaikat (Lázárfalva, Csíkkozmás, Borszék, Csíksomlyó, Csíkszenttamás).

Magyarországon elsőként szintén közösségi tervezés eredményeként született meg a főváros XIII. kerületének zöldhálózat-fejlesztési és -fenntartási stratégiája, az AngyalZöld, amely azután bevonta a lakosokat is az Országbíró sétány kialakításába (Gábor Péter és Kert- Szín-Vonal Kft., 2013). A lakótelep utcájából, ha egyszerűbb és szerényebb megoldásokkal is, de élhető, pezsgő lakópark lett a VPI Betonmanufaktúra által készített egyedi elemekkel. A lakóközösséget bevonó tervezés aktuális példája az ÚJIRÁNY csoportnak a Teleki László tér (Bp. VIII.) átalakításáról való egyeztetése, ahol intenzív műhelymunka, beszélgetés, művészeti performance keretében lelkes, a világhálón is értekező közösség jött létre, akik az eredeti átlós-térstruktúrába illesztették zöldvágyaikat.

A fenti példák ellenére, a közparkok és a történeti kastélykertek helyzete rosszabb, hiszen „restoratív, közérzet-javító” hatásuk nem fordítható le közvetlen bevételekké. Így lehet, hogy a Népliget (Bp. X.) vagy a Városmajor (Bp. XII.) ma is az 1970-es évek arculatát mutatja a piros padjaival. Reméljük a jövőtől, hogy a városok végre felismerik a vízfolyások, rozsdamezők ökológia értékét; hogy komplex zöldfolyosó-zöldhálózati fejlesztéseket terveznek; hogy kedvesen fásítva, ergonomikus megoldásokkal újulnak meg a közterek, és a lakosok közérzete-környezetkultúrája is javul a szabadterek, parkok által.

EPLÉNYI ANNA
tájépítész-mérnök

Jegyzet

1. www.landezine.com: Landhausplatz (Innsbruck), Fountain Square (Milánó), Tessiner Platz (Zürich), Town Hall Square (Solingen), Place Flagey (Brüsszel).

Felhasznált források

2010: *Tájédusszeia – katalógus a magyar tájépítész szakma 2000–2010 közötti legfontosabb alkotásaiból.* Szerk. Bardóczi Sándor és Dér Andrea. MEK Táj- és Kertépítészeti Tagozat, Budapest, 2010, és www.tajepiteszek.hu

Kós Károly tér, Wekerletelep, Budapest XVIII. **Terv: Dékány Margit (Vár-Kert Műszaki Tervezési Kft.), bútorterv: Eplényi Anna / Kós Károly Square, Wekerle Estate, Budapest, XVIII.**
Design: Margit Dékány (Vár-Kert Technical Design Kft.), furniture design: Anna Eplényi
[2009]

Belsőépítészek egymás közt

■ Az Andrásy úti lakásgaléria előszobája nosztalgikusan idézi a MAOE (Magyar Alkotóművészek Országos Egyesülete) hajdani Báthory utcai főhadiszállását. Félhomály, raktárhangulat, csak az álló cigarettafüst hiányzik. Bentebb a tér azért rendezettebb, a kivételes épségben megmaradt polgári szobasorban ott a kiállítás, amiről nagyon hamar kiderül, hogy nem tartogat nagy izgalmakat. Mindjárt föl is merül a kérdés: miért? Hogy lehet ennyire érdektelen húsz nagy formátumú, jelentős munkákat maga mögött tudó, ma is dolgozó belsőépítész kiállítása, miért nincs itt semmi feszültség, semmi kaland? Kezdjük az elején: miért volt fontos ez a kiállítás, miért kellett megrendezni? Közérdekűségről, közérdeklődésről szó sincs: az utca embere ide soha nem téved be, a szakmának meg nem hír, amit lát. Viszonylag szűk létszámú szakmai közösségről beszélünk, egyre fogyatkozó munkáról. Itt mindenki tud róla, ha az országban valaki húz egy vonalat, és ezeket a vonalakat itt nem tegnap húzták. Ez a kiállítás voltaképpen nem ez a kiállítás, hanem sok másik korábbi. A résztvevők pontosan tudják egymás tablóirol, hogy ki melyiket mikor, milyen alkalomra rakta össze. Konceptciónak nyoma sincs: belsőépítészet, ennyi a jelszó. A húsz kiállító személyének esetlegessége mellett egyáltalán nem mellékes egy belsőépítészeti tárlat közömbössége az őt körülvevő térrel kapcsolatban. Nem vesz tudomást róla, nem lép vele semmilyen viszonyba, nem keres kapcsolatot. A kiállításnak sem koncepciója, sem önálló grafikai arculata nincs. Nyugodtan lehetne az is az alcíme: „20 alkotó, akik épp erre jártak mostanában, és éppen volt náluk egy tábló”.

A kiállítás nem állít, nem kérdez, voltaképpen nem mond semmit. Kérdések azért fölmerülnek bennünk. A belsőépítészet szó egyre kevesebbek számára jelent egyértelmű kategóriát. Lassan egy szűk szakmai réteg belső nyelvének szava, zsargon, szleng. Annak mond a szó valamit, aki ebben dolgozik, annak viszont az egész életét jelenti, ezért különös figyelemmel kellene kezelni egy-egy ilyen alkalmat. A belsőépítészet

mint önálló szakma kezd eltűnni, aminek sok oka van. Az egyik alapvetően technológiai és kereskedelmi: a termékek Magyarországon is részben kiváltották a tervezést, ami átformálta a korábbi belsőépítészeti praxist. Egy másik ok, hogy a műfajhatárok elmosódtak, nagy az átjárás a szakmák között, ez a forgalom a korábbi tiszta profilokat lassan kikezdi, átformálja. A belsőépítészet egyik legnagyobb riválisa nálunk éppen a potenciálisan legfontosabb szövetségese – az építészet. Belsőépítészet és építészet viszonya ma tisztázatlan, feszült, talán mindig is az volt. Ez részben szakmai hiúság, részben nyilvánvalóan pénzkérdés. Az egyik alapdilemma ősidők óta az, hogy ki adja a megbízást, ki koncepcionál, hiszen ez sok mindent meghatároz. Nehéz lenne építészről és belsőépítészről beszélni általában, mert minden munka, minden iroda, minden tervező más, másképp praktizál, másképp látja és éli meg ezt a kérdést akár egy munkán belül is. Senkit sem csak a pénz mozgat, tudjuk, hogy egy folyamatosan újjraosztódó piacról van szó egy kis országban, ami megszabja a gondolkodás irányát is. Magyarországon a belsőépítész úgy érzi, hogy egyfelől az építészek nyomultak be az ő területére, másfelől a lakberendezők. A hivatalosan is többször megfogalmazott építész-hitvallás szerint az építészeti és belsőépítészeti tér nem választható el egymástól, az építészet-belsőépítészet-bútor megbonthatatlan hármas egységet képez. Ezt a gyakran elhangzó mondatot aligha lehet másképp értelmezni, mint hogy nem létezik külön belsőépítészet, csak a mindenható építészet van. A lakberendezőt ma még nem kérdezi senki, ami nagyon nagy hiba, mert véleménye van, és növekvő szakmai súlya.

A kortárs kiállításon a legfiatalabb tervező egyedülként éppen hogy alulról súrolja az ötvenet, öt követi a sorban néhány ötvenes éveie elején járó kiállító. A többség a hatvanas éveit tapossa, a rangidős hetvenkét éves. Mindez nem mond ellent a kortárs fogalomnak, de azért mégiscsak fölmerül a kérdés, hogy ugyan akad-e még ötven év alatti kortárs belsőépítész eben

az országban. Ha van, akkor hol van, miért nincs itt? Ha nincs, akkor miért nincs? Ezek olyan izgalmas kérdések lennének, amelyeket kiállítás formájában is ragyogóan meg lehetne foglalmazni.

Fontos, hogy az MKISZ (Magyar Képzőművészek és Iparművészek Szövetsége), a Képzőművészeti Alap egyik utódszervezete rendez kiállítást, kérdés, hogy ki rendez majd kiállításokat, ha fogyatkozó taglétszámú egyesületek és szövetségek végleg széthullanak, hiszen látható, hogy ezeknek a típusú szervezeteknek az ideje lejárt. Az egyesületi lét, ami valaha szakmákat, iparágakat, művészeti ágazatokat tartott egyben és szervezett egyfajta országos céhhé, végleg kifutotta magát. Nem korszerű, nem versenyképes, ha eddig nem tudott megújulni, ezután már aligha fog. A valaha országos gigavállalatként üzemelő Képzőművészeti Alap szétforgácsolódott, vagyona, tagsága, céljai, szakmai súlya lassan eltűnt az elmúlt pár évtizedben. A kor fölszívta, mint sivatagi homok a folyó vizét, lassanként, cseppenként, szinte észrevétlenül, de drámai végkifejlettel és visszavonhatatlanul. Mára már az utódszervezetek kiürültek. Az a közös érdek, ami valaha a tagságot egybetartotta, megszűnt, a legerősebb szál talán a megszokás, kérdés, hogy az mire elég. Egy szakmai – és közösségi – létforma búcsúzik lassan, talán erről kellene kiállítást rendezni, egy jót.

Nincs szerencsénk a kísérő katalógussal sem. Egy katalógus megszületéséhez sem elég indok az, hogy

legyen még egy leltár másképp rendszerezve, mint eddig. Minthogy sem a címlap, sem a kolofon nem kényeztet bennünket információval – a felelős kiadón kívül senki nem szerepel a könyvet összeállítók közül –, így most nem tudjuk, kit sértünk meg, de itt van rögtön az ár-érték arány. Ér-e ez a katalógus annyit, amennyibe került? Egy láthatóan drága, kemény kötésű könyvről beszélünk, amelynek ISBN száma van, szerzője, szerkesztője viszont nincs, miképp koncepciója sem. Egy könyvről beszélünk, amelynek címében ott a „kortárs” szó, miközben a könyvben az égvilágon semmi kortárs nincs. Ha a lapjait szétfújná a szél, és az utókor csak az önálló lapokat találná meg, senki nem tudná megmondani, hogy egy 2014-ben nyomtatott könyvből valók. Nem azért, mert a designja kortalan, hanem éppen mert nagyon is koros. Egy téves hiedelemmel szemben a trend egyáltalán nem trendiséget jelent, hanem egy határozott jelenlétet a saját korunkban. Ez a fáradt anyag nem a kortalanság zsinórmértéke, hanem a fáradtság jele. Az összes ötlet nagyjából annyi, hogy a borítón és minden oldalon szisztematikusan megjelenik egy üres kótaháló a szöveg és a képek tördelését követve. A fotóanyag nagyon vegyes, őszinte tisztelettel adózunk a névtelen grafikusnak: nem lehetett egyszerű feladat a szélsőségesen változó minőségű fotókból összerakni egy valamennyire is koherens anyagot. Egyúttal megjegyezzük, hogy valami mély igazságtalanság lehet ott,

Ottlik György:
KoWerk közösségi
iroda, Advance Offices
(DBH Group),
Greenpoint7 irodaház,
Budapest VII.,
Wesselényi utca /
György Ottlik:
'KoWerk' coworking
space. Advance Offices,
DBH Group,
Greenpoint7 Centre,
Wesselényi Street,
Budapest VII
[2012]

Fotó: Darabos György

ahol egy milliárdok fölött felelősséggel diszponáló szakmának nincs tőkéje minőségi módon dokumentálni a saját munkáját, végső soron a saját létét.

Ok-e egy kiállításra a pusztá lét? Igen, mindenképpen: fontos lenne, hogy beszéljen valaki egy szakmáról, ami lassan feledésbe merül az összes fogásával, fortélyával, méltóságával és izgalmával együtt, de nem így, nem ilyen ötlettelenül, éppen adódó lehetőségek mentén hánykolódva. Már-már filozófiai kérdés a belsőépítész-lét: tervezek, tehát vagyok. A belsőépítésznek az identitásán kívül alig maradt valamije. Kamarai tagsága, társadalmi rangja nincs, korábbi tervezői jogosultsága csorbult. A nagyobb közösségnek – a társadalomnak – éppenséggel mindegy, hogy a belsőépítészetet egy pontos kategóriába tudja-e sorolni, azok számára, akik ebben a szakmában dolgoznak, a pontos definíció létkérdés, hiszen egy leélt élet identifikációját jelenti. Erről valóban szólhatna egy kiállítás, amelyik valóban szeretne valamit. A katalógus

ugyan tesz egy erőltetett kísérletet arra, hogy egy önvalomást, önmeghatározást kicsikarjon a kiállítóból, de az eredmény nagyon hullámzó, és az egészből semmi nem jelenik meg a kiállítótérben, sem arculatban, sem gondolatban. Pedig ez lenne az igazán fontos, nem a négyzetméterszám. Az a picike hely az agyban, és a szívben, az a szakma.

TÓTA JÓZSEF
belsőépítész

(Kortárs belsőépítészet közösségi terekben. MKISZ Andrássy Kiállítóterem, Budapest, 2014. február 14–március 6. Katalógus: Kortárs belsőépítészet – 20 alkotó. Magyar Képzőművészek és Iparművészek Szövetsége, Budapest, 2014)

A szenvedélyes hangú cikket vitaindítónak szánjuk.
Várjuk a rendezők-szervezők, az építész-belsőépítész szakma és az elméleti szakemberek hozzászólásait, melyeket következő számainkban közzéteszünk. (A szerk.)

Iparművészet és design

■ Definíciók megfogalmazása helyett az alábbi rövid elemzésben arra keresem a választ, hogy az iparművészet milyen nagyobb kontextusoknak a része, s mi-

lyen igények, feltételek és kényszerek teremtik meg, s biztosítják folyamatos létét ezekben a különféle közegekben. Továbbá, milyen funkciókat, törekvéseket, elvárásokat kell kielégíteni, amelyek igazolják aktuális létét és jövőbeni fennmaradását?

Egy mégoly elnagyolt meghatározását is az iparművészetnek csak akkor érdemes megfogalmazni, miután ezeket az egyszerű, de nagyon fontos beágyazottságokat és jellemzőiket megválaszoljuk.

Hipotézisem az, hogy biztosan találunk több olyan, széles körben elfogadható kontextust is, amelyekben elhelyezhető az iparművészet, s amelyekben kívül nem létezhet sem fizikai, sem elméleti nézőpontból. A módszerem a következő: diskurzív módon visszafelé haladva jelezni szeretném a határokat, amelyeket meghatározhatunk egyértelmű, sarkpontoknak tekinthető konszenzusokról – általános érvényű, elemi ténybeli megállapításokról. Remélhetőleg azonban, a határok inneni oldalán a kontúrok olyan terjedelmeket jelölnek ki, amelyekben érdemes és

Alberto Meda –
Francisco Gomez Paz:
Napkulacs /
Alberto Meda –
Francisco Gomez Paz:
Solar bottle
[2007]

→
Ross Lovegrove:
Renault Twin'Z
autó-konceptió /
Ross Lovegrove:
'Renault Twin'Z'
car concept
[2013]

Fernando és Humberto
Campana: Cabana polc
és Cipria kanapé /
Fernando & Humberto
Campana: 'Cabana'
shelf and 'Cipria' settee
[2010, 2009]
gyártó: Edra /
Producer: Edra

hasznos a diskurzus, egyben rávilágítanak azokra a helyzetekre is, amelyekben a vita csak meddő eszmefuttatás.

Az iparművészet, sok más emberi alkotói terület-hoz hasonlóan, része múltbeli és jelenlegi környezeti, tárgyi és vizuális kultúránk kontextusának. A terjedelmnek ezen az átfogó horizontján közös nagy szövetet alkot olyan tevékenységekkel, mint a képzőművészet, design, építészet, hagyományos kézművesmesterségek különféle válfajai (szövés-fonás, kerámia, fémművesség stb.). Ennek a nagyon sokszínű világnak több fontos közös jellemzője van. Többek között az, hogy anyagi-fizikai (materiális) meghatározottságúak; létrejöttük – létük – működésük szorosan összefonódnak érzékeléseinkkel (látás, tapintás, szaglás stb.). Joggal tehetjük fel a kérdést, hogy iparművészeti alkotásnak tekinthetünk-e olyan produktumot, amelynek nincs materiális kiterjedése és nem rendelkezik érzékelhető tulajdonságokkal? Az iparművészet eb-

ben az értelemben mindig konkrét, s e tulajdonsága nélkül nem az, ami. Mert mindig kell rendelkeznie fizikai minőségekkel, még ha az alig érzékelhető módon van is jelen; különben nem nevezhetjük a produktumot iparművészeti alkotásnak. Hívjuk valami másnak. A design többek között abban közös az iparművészettel, hogy mindkettőben kitüntetett szerepe van a materiális jellegnek és az érzékelésnek, ugyanakkor jelentős eltérés mutatkozik abban, ahogyan az anyaghoz és a percepcióhoz viszonyulnak. (Ezek például már olyan kérdések, melyekben jelentősen eltérhetnek a vélemények, álláspontok). A 20–21. századi design történetének létezik egy olyan interpretációja, amely anyagkutatások és -fejlesztések kronológiájának feleltethető meg. Az iparművészet területén is természetesen megfigyelhető az anyagokkal való kísérletezés, azonban annak komplexitása, dinamizmusa, tudományos megalapozottsága, felhasznált mennyisége meg sem közelíti a designban alkalmazottét.

Ettől elválaszthatatlan a másik fontos közös kontextuális tulajdonság, az, hogy környezetkultúránkban a produktumok létrejöttében a technológiák (eljárások, módszerek, eszközök, anyagok, tudástartalmak stb. használata) alapvető szerepet játszanak, s ezek nem nélkülözhetik a racionalitás-tudatosság bizonyos szintjét, még ha azt hajlamosak vagyunk is (nem kellően értékelt) magától értetődő elemként kezelni. Az iparművészet területén a technológiának, a különféle tapasztalati úton, sok-sok próbálkozás és kitartás út-

ján elcsúszott, Polányi Mihály szavait idézve „gyakorlati tudásnak” kulcsszerepe van. Az alkotónak közvetlen, fizikai aktív kapcsolata van a technológiával – anyaggal; célja, hogy minél magasabb szinten birtokolja azt, s rendelkezze olyan specialitással, amely csak az övé és megkülönbözteti őt másoktól. A design szintén megbonthatatlan szimbiózisban él a technológiával, azonban viszonyának természete és jellegzetességei többnyire radikálisan eltérnek az iparművészettől. A technológia birtoklása számára nem kizárólagosságra való törekvést, hanem megosztottságot, kooperatív teammunkát jelent. Célja, hogy a mérnökök, tudósok, mesteremberek által kifejlesztett technológiákat megismerje, azokat felhasználva tervezzen termékeket. Az adaptált eljárások gyakran olyan bonyolultak, hogy „intenzív mélységi” elcsúszásuk még egy nagyon felkészült designer képességeit és tudását is bőven meghaladja. Azonban ez nem jelenti azt, hogy a designban – hasonlóan az iparművészethez – ne lenne fontos a technológiák minél alaposabb és sokrétűbb ismerete, azonban itt már olyan összetett és dinamikus fejlődő, különböző intenzitással, de folyamatosan változó technológiai szintekről és eredményeikről van szó, amelyek permanens adaptív innovációt követelnek meg a designerektől, alkotói teamektől.

Az iparművészetnek az anyagokhoz és technológiákhoz fűződő kapcsolatrendszerét alapvetően határozza meg az időhöz való viszonyulás, hasonlóan a környezet- és tárgykultúra további nagy területeihez, így a design világához. Az alkotói intenció szerint az iparművészeti produktum célja az, hogy hosszú ideig fennmaradjon, a lehető leghosszabban teljesítse a vele szembeni elsődleges elvárásokat. Az iparművészeti alkotásokat a legtöbb esetben demonstratív módon nem azzal a szándékkal hozzák létre vagy kerülnek valakiknek a tulajdonába, hogy néhány éves használat és gyönyörködés (szemlélődés) után lomtárban landoljanak. Az iparművészeti alkotások funkcionalitáson, divaton túli idővel vannak felruházva. Az iparművészet órája másképpen ketyeg, mint a designé; alapvetően „lassú” járásra van kalibrálva. A design területén azonban a mechanizmusok másképp működnek. Az intenzív mindennapi használatból adódó valós fizikai

amortizáció, a rohamos technológiai fejlődés miatti műszaki és „okossági” elavulás, a fejlett ipusági és posztipusági társadalmak immanens fogyasztói logikája mind-mind kikényszeríti, vagy inkább a divat mechanizmusain keresztül arra ösztönzi az embereket, hogy környezetüket többnyire apránként, de rendszeresen, változó időintervallumok mentén, lehetőség szerint minél gyakrabban megújítsák. A folyamat kialakításában, fenntartásában, kiterjesztésében és továbbfejlesztésében a designnak fontos szerepe van. A design órája a dinamikus technológiai fejlődés idejéhez igazodik, nemcsak gyorsan, hanem egyre gyorsabban jár.

Victor Papanek osztrák származású amerikai designer és teoretikus 1963 és 1970 között dolgozta ki nagy hatású koncepcióját, amely a designológia egyik legfontosabb korai alapvetésének tekinthető.¹ A *Design for the Real World* című könyvben adta széles körben elfogadott és a mai napig vitákat generáló

**Jaime Hayon: Showtime
vázák / Jaime Hayon:
'Showtime' vases**
[2006] gyártó:
BD Barcelona Design
/ Producer:
BD Barcelona Design

→
Jonathan Ive: iMac 27 /
Jonathan Ive: 'iMac 27'
[2012]
gyártó: Apple Inc. /
Producer: Apple Inc.

híres univerzális definícióját: „Minden ember designer (tervező) [...]. A design tudatos törekvés értelmes rend létrehozására.”² Papanek szerint a designnak ez a megközelítése felöleli a környezet- és tárgykultúránk egészét, benne többek között az iparművészetet. A designnak ezt az univerzalizmusát az „összetett funkció” (function complex) kategóriában fejtette ki részletesebben,³ amely a definíciójához hasonlóan nagy és bonyolult pályát futott be, azonban ötven év után is elevenen hat, jól alkalmazható teóriának bizonyult a környezet- és tárgykultúránk megértésében, s alakításában. Az összetett egészként felfogott funkcionális szerepnek hat szükségszerű elemét különböztette meg. Módszer: eszközök, anyagok, eljárások kölcsönhatása; Használat: produktumok használata eszközként, kommunikációként, szimbólumként; Telesis: természeti, társadalmi, technológiai folyamatok szándékos és céltudatos alkalmazása bizonyos célok elérése érdekében a produktumok létrehozása során; Szükséglet: gazdasági, pszichológiai, spirituális, technológiai, intellektuális, fennmaradási és másodlagos; Esztétika: forma, érzékelés, velünk született és bioszociális adottságok, a designer egyik legfontosabb eszköze a produktumok tervezése és létrehozása során; Asszociáció: az ember pszichológiai (érzelmi-mentális) állapota-kondicionáltsága, amelyet figyelembe kell venni a produktumok létrehozása során.

Az univerzális érvényesség papaneki előfeltevéséből következően ez a hat elem nemcsak a design, hanem az iparművészet és további környezetalakító-létrehozó tevékenységek jellemzői is. A kérdés az, hogy az elemek a különféle alkotói területeken hogyan szerveződnek, működnek rendszerként, mik a főbb jellegzetességeik egyenként és összefüggéseikben az adott tevékenységi területre vonatkoztatva? Hasonlóan izgalmas és érdekes kérdéseket vet fel annak elemzése, hogy az így értelmezett egyes területek hogyan viszonyulnak egymáshoz mint egy átfogóbb rendszer egymással kölcsönhatásban levő egyes tagjai? Bármelyik elemet is ragadjuk ki az iparművészet és a formatervezés területén külön-külön és egymásra is vonatkoztatva, s vizsgáljuk meg azokat történetiségükben, a hasonlóságok és különbözőségek ellenére az arány problémája megkerülhetetlen kérdésként jelenik meg.

A formatervezésben és az iparművészetben egyaránt fontos elem az esztétikum, azonban szerepe bizonyára eltérő hangsúllyal jelenik meg egy vasúti tehervagon és egy porcelán teáskészlet létrehozása során. Ezzel nem akarom lekicsinyíteni az esztétikum szerepét a vasúti tehervagon tervezése során, azonban jelentősége oly mértékben tér el a két produktumban, hogy az már lényegi, fogalmi-kategoriális különbséget jelent. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a tehervagon saját összetett funkcionalitásában az utóbbi évtizedekben nem történhettek változások, így például a korábbinál ténylegesen nagyobb mértékben játszik szerepet az esztétikum, azonban ennek foka a saját

rendszerén, a formatervezésen belül, s különösképpen más alkotói területekkel összehasonlítva, még mindig olyan (kicsi) arányú, hogy lényegi, fogalmi megítélésén nem változtat. Bármennyire is kis szériában, szinte egyedi gyártásban, rengeteg kézi munkával – ezek a vonások mind-mind jól ismertek az iparművészetben – készül egy speciális vagon, továbbra sem jut eszünkbe iparművészeti produktumnak tekinteni.

Az utóbbi évtizedekben a környezet- és tárgykultúra egyes területein a funkcionális komplex egyes elemeinek szerepe jelentősen átértékelődött; az arányváltozások ezeken belül és a nagy rendszerek között is jól érzékelhető, ezzel az eddig sem könnyű fogalmi tisztánlátást még jobban megnehezítve. Csak az elmúlt húsz évről elmondható, hogy elképesztő intenzitással fejlődtek az anyagkutatások az egész világon. Rengeteg teljesen új vagy a tradicionális és a high-

tech ötvözetére épülő anyag jelent meg, ami óriási hívás mind a design, mind az iparművészet számára, egyben a lehetőségek gazdag tárházát jelenti. Ez a matériadömping ma már olyan volumenű, hogy jelentősen módosítja a módszer elem szerepét, s nemkülönben arányát a komplex funkció struktúrában, ez különösen jól kitapintható a design világát illetően. Az anyagkutatások felpörgéséből, felhasználóként és aktív résztvevőként az iparművészet egyes ágai sem maradtak ki. Azonban ennek mértéke, szerepe és módosító hatása, különösen egyes ágainak saját funkcionális komplexén belül már jelentősen eltér a design területén tapasztaltakétól. Így például, ha a módszer elemen belül az innovatív anyag teljesen új készítési technológiával párosul, akkor még mindig az iparművészet területén mozgunk vagy már a design világába csöppentünk? A kérdés egzaktabb megválaszolását nagymértékben elősegíti, amennyiben a vizsgálatba bevonódnak az egyes területek funkcionális komplexének további elemei és kapcsolódó arányaik. Elemezhetjük azt, hogy az új anyag és technológia mennyire segíti elő a tárgy használatát eszközként (használat elem) vagy milyen gazdasági, pszichológiai, elsődleges vagy másodlagos szükségletet elégít ki, s ezeket milyen hangsúly-megoszlásokkal (szükséglet elem). Sok esetben e finomszerkezet (struktúra) feltárása adja meg a választ, hogy tulajdonképpen mi nek, designként vagy (és) iparművészeti alkotásként értelmezhetjük a produktumot.

SLÉZIA JÓZSEF
művészettörténész

Jegyzetek

1. Victor Papanek: *Design for the Real World. Human Ecology and Social Change*. Academy Chicago Publishers, 1985 (első megjelenés: 1971).
2. Uo. 3–4.
3. Uo. 7.

A fotókat a szerző bocsátotta rendelkezésünkre.

A vitában eddig megjelent cikkek:

Simon Károly: *Tisztázatlan fogalmak az iparművészet területén* (2014/1. sz. 42–43. o.), Wehner Tibor: *A tisztázatlan fogalmak tisztázása – az első bizonytalan lépés* (2014/2. sz. 44. o.) és Mezei Gábor: *Az iparművészet fogalmáról* (2014/3. sz. 44. o.).

Patricia Urquiola:
Crinoline karosszék /
Patricia Urquiola:
'Crinoline' armchair
[2008]
gyártó: B&B Italia /
Producer: B&B Italia

Hírek

■ **Örök erők szövédéke** címmel Péreli Zsuzsa textilművész gyűjteményes kiállítása látható 2014. április 13. és július 6. között a Kogart Kiállítások Tihany (Kossuth u. 10.) idei első időszakos tárlatán, amely az alkotó negyvenéves művészi pályájáról nyújt átfogó képet.

■ **A Cserny József Symposion Díjat** 2014. április 15-én adták át a Fészek Művészklubban. A kuratórium Váray Ibolya Anna formatervezőnek, művésztanárnak, a győri Kocka Művészeti Egyesület elnökének, a MOKKA alkotócsoporthoz alapító tagjának ítélte oda a kitüntetést.

■ **Kilőtték, de nem robbant fel.** – Asztalos Zsolt kiállítása nagy sikerrel mutatkozott be 2013-ban a Velencei Biennálén. A tárlat anyagát meghívta a londoni Tate Modern és a Guggenheim Alapítvány is, de előbb Zalaegerszegen mutatják be a Göcseji Múzeumban (Batthyány u. 2.) 2014. május 16. és június 29. között.

■ **Red Dot díjat nyert a Nosiboo**, a hazai tervezésű orrszívó. – Két pécsi mérnök, belsőépítész, Streitmann Walter és Mátrabérci Zsolt, dr. Hárságyi Erzsébet fül-orr-gégész szakorvos segítségével és a CO&CO

Designcommunication csapatával együtt kifejlesztette a gyermekbarát, és az egészségügyi elvárásoknak is megfelelő, prémium minőségű orrszívót, a Nosiboo-t. Munkájuk orvosi eszköz kategóriában elnyerte a 2014-es Red Dot Design Award-ot. A jó design mellett a termék minőségét, az innovációt és a funkcionális működést is díjazták. A díjat júliusban adják át Essenben.

■ **Vadászati múzeum** nyílt Hatvanban. – 2014. március 29-én adták át a felújított hatvani Grassalkovich-kastélyt, és megnyílt a benne kialakított Széchenyi Szigmond Vadászati Múzeum. (Kossuth tér 11.) A vadászati, halászati, erdészeti tudományok legfontosabb elemeivel ismerkedhet meg a látogató, élőhalas akváriumok, kőreklámpálya, íjászat, lézeres lövészet, trófeabemutató, barokk vendégkonyha és vadászírók műveiből rendezett kiállítás is várja a közönséget.

■ **A Malom.** – Szombathelyen, a volt 11-es huszárok laktanyájának területén építik fel újra a 2015-ös milánói világkiállítás Gettó Tamás és Hutter Ákos által tervezett magyar pavilonját. A 6,4 milliárd forintos beruházás alapkövét 2014. április 4-én rakták le. A nagyszabású projekt digitális oktatási és innovációs központot, nemzeti történelmi és ökológiai élményparkot és látogatóközpontot, valamint egy nyugat-magyarországi kulturális logisztikai és digitalizációs centrumot is magába foglal majd. 2016 júniusáig kell felépülnie.

■ **Magyarok–alánok–jászok** címmel 2014. április 15-én kiállítás nyílt Vlagyikavkazban, az M. Tuganov Művészeti Múzeumban. A Forrás Galéria által rendezett tárlaton B. Jánosi Gyöngyi, Decsi Ilona, Farkas

Edit, Jankovics Marcell, Koncz Gábor, Kő Pál, Mara Kinga, Molnár János, Nagyné Koncz Éva, Orosz István, Rényi Krisztina és Szemadám György művei szerepelnek.

■ **A szépség és a reklám** – A női ideál alakulása a 20. század első felében címmel nyílt kiállítás 2014. március 20-án a Magyar Ke-

Fotó: Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum, Budapest

reskedelmi és Vendéglátóipari Múzeumban. (Bp. III., Korona tér 1.) Az augusztus 17-ig látogatható tárlat 1900-tól a negyvenes évek végéig tekinti át a divatirányzatokat, és nyomon követi a női szépségideál változásait.

■ **Az edelényi L'Huillier–Coburg kastély és parkja** ismét látogatható 2014. április 5-től. A 2,4 milliárd forintból felújított épület a Bódva holtágának szigetén áll, és Magyar-

Fotó: Mátrabérci Zsolt

ország hetedik legnagyobb kastélya. Kovácsoltvas főkapuja a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei város szimbóluma.

■ **Kölcsönhatások** címmel Jándi Zsuzsanna festőművész, Götz János (1941–1971) szobrász és Götz Johanna szobrász munkáiból nyílik kiállítás 2014. május 29-én a Művészcsaládok a II. kerületben rendezvénysorozat legújabb eseményeként a Vízivárosi Galériában. (Bp. II., Kapás u. 55.) A tárlat június 24-ig tekinthető meg.

■ **A Fiaatal Iparművészek Stúdiója Egyesület** (FISE) Galériájában 2014. május 27-től június 13-ig Csala Sándor grafikus és tanítványai, a 2013. évi FISE Design Párbaj győztes csapata: Kisbajcsi Fanny, Glócz Vendel és Turzó Kristóf, június 17-től július 4-ig pedig Végh Sarolta ötvös és Szombat Éva fotós mutatja be legújabb munkáit. (Bp. V., Kálmán Imre u. 16.)

■ **Beyond Rubik's Cube** – *Túl a Rubik-kockán* címmel nagyszabású interaktív kiállítással köszönti az idén negyvenéves Rubik-kockát a New Jersey állambeli Jersey Cityben a Liberty Science Center (LSC). A rendezvény tudatosan kapcsolja össze a technológia, a számítástechnika, a mérnöki tudomány, a művészet, a design és a matematika területét. Az épület előtt tíz méter élhosszúságú, világító kocka áll, amely távirányítással forgatható. A számtalan érdekességet felvonultató, gazdag programról a brc.lsc.org oldalon lehet tájékozódni. A 2014. április 26-tól látogatható kiállítás kilenc hónapig lesz nyitva, majd 2015-től világ körüli útra indul, és hét év alatt járja körbe a Földet. – *Itthon Rubik 40 – A magyar kreativitás napja* elnevezéssel április 27-én egész napos műsorfolyammal jelentkezt a közmédia, a Design Terminálban zajló eseményekről is rendszeresen beszámoltak.

■ **Vágod?** – Metszéspontban letűnt korok ollói és a kortárs design. A felújított Semmelweis Orvostörténeti Múzeum (Bp. I., Apród u. 1–3.) nyitó kiállítását a Moholy-Nagy Művészeti Egyetem Formatervező Tanszékének első- és másodéves hallgatóival és Koós Pál témavezető tanárral közösen rendezte meg. A tárlat nyolc témára tagolva mesél az ollóról és evolúciójáról: Élet – Halál, Akkor & Most, Családfa, Bóbita, Humor, Interakció, MOME-vágta és Tanulás. A kiállítás 2014. november 2-ig látogatható.

■ **Formes d'Hongria** – A Fiaatal Iparművészek Stúdiója Egyesület (FISE) formatervezőinek munkáiból kiállítás nyílt a Disseny Hub Barcelonában 2014. április 24-én. A tárlat megnyitása előtt *Új utakon a magyar design – Ismerd meg e közép-európai ország kreatív arcát* címmel konferenciát rendeztek, ahol többek között a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala – Magyar Formatervezési Tanács munkájáról, a Design Hét Budapest rendezvényeiről, magyar formatervezési sikertörténetekről, a budapesti Iparművészeti Múzeum Kortárs Gyűjteményéről, a WAMP designpiacról, valamint a FISE tevékenységéről hangzott el ismertető előadás.

■ **Megújult a Kinnarps** bemutatóterem és konferenciaközpont Budapesten. (XIII. Váci út 92.) A Kinnarps negyven országban értékesít termékeket, és teljes körű belsőépítészeti megoldásokat kínál elsősorban irodákba és közösségi terekbe. A technológia fejlődése ma már nem köti helyhez a dolgozót, a mobilitás hatással van a munkavégzési módszerekre, ezért szükséges a munkakörnyezet átalakítása is. A Kinnarps *Next Office* címmel bemutatott kiállításán már Magyarországon is tesztelhetjük a jövő irodáit.

■ **Sárospatakon** átadták a kollégiumi nagykönyvtár felújított dísztermét. A kétszintes, impozáns 242 négyzetméteres termet Pollack Mihály (1773–1855) tervezte. A dór oszlopok, a mennyezeti festés, az intarziás padló, a karzati festmények restaurálása után most régi fényében pompázik a díszterem, melynek átadásával egyidejűleg rep-

Foto: Milliáris Máté

rezentatív kiállítás is nyílt a Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményének anyagából, és bemutatják azokat a könyveket is, amelyek 2006-ban tértek haza több évtized múltán Oroszországból.

A MAGYAR IPARMŰVÉSZET
AZ ALÁBBI MŰZEUMOKBAN
ÉS KÖNYVESBOLTOKBAN KAPHATÓ:

Corvina Könyvesbolt

7621 Pécs, Széchenyi tér 8.

Cser Könyvkiadó

1114 Budapest, Ulászló utca 8.

Fókusz Könyváruházak

1072 Budapest, Rákóczi út 14.

7621 Pécs, Jókai utca 25.

FUGA Budapesti Építészeti Központ

1052 Budapest, Petőfi Sándor utca 5.

Iparművészeti Múzeum, Könyvshop

1091 Budapest, Üllői út 33-37.

Írók Boltja

1061 Budapest, Andrássy út 45.

Klauzál13 – Könyvesbolt és Galéria

1072 Budapest, Klauzál tér 13.

Koller Galéria

1014 Budapest, Táncsics Mihály utca 5.

Lira Könyvesboltok

6000 Kecskemét, Hornyik körút 2.

8500 Pápa, Celli utca 11.

9700 Szombathely, Kossuth Lajos utca 8/3.

Magyar Nemzeti Galéria, Shop

1014 Budapest, Szent György tér 2.

Műcsarnok, Shop

1146 Budapest, Dózsa György út 37.

Nagytétényi Kastélymúzeum

1225 Budapest, Nagytétényi Kastélypark

Palmetta Design Galéria

1111 Budapest, Bartók Béla út 30.

2000 Szentendre, Bogdányi út 14.

Péter-Pál Galéria

2000 Szentendre, Péter-Pál utca 1.

Püski Könyvesház

1013 Budapest, Krisztina körút 26.

Rómer Flóris Művészeti és Történeti Múzeum

9021 Győr, Király utca 17.

Szépművészeti Múzeum, Shop

1146 Budapest, Hősök tere

Városi Képtár – Deák Gyűjtemény

8000 Székesfehérvár, Oskola utca 10.

KÜLFÖLDÖN TERJESZTI:

Batthyány Kultur-Press Kft.

H-1014 Budapest, Szentháromság tér 6.

Tel.: (1)489-0120, (1)212-5303

A folyóirat korábbi példányai
a szerkesztőségben megvásárolhatók.

Dear Reader,

■ In the Exhibitions section of Issue 4, we are focusing the oeuvre exhibition of the distinguished Hungarian ceramic artist Imre Schrammel, marking the re-opening of the renewed and expanded Vigadó Gallery in Budapest.

You may not overlook the importance of a joint exhibition at Kápolna Gallery in Kecskemét of ceramic artists taking up the challenge to re-introduce the Zsolnay eosin glaze in contemporary ceramics.

The representative exhibition of historical and contemporary tapestries, surveying the past and present of European woven tapestry, opened in the Christian Museum in cooperation with the Museum of Applied Arts and the Ildikó Dobrányi Foundation this May, is reviewed with special attention to one of its unique sections comprising collective contemporary works of symbolic significance—*Saint Stephen and His Work* or *Lights of Europe* by Hungarian artists and the *Web of Europe*, contemporary paraphrases of an 18th-century Brussels tapestry, representing the homogeneity of the material and spiritual culture of the Continent, by artists from Europe.

A glimpse is offered into the 22nd *Blickfang* Design Trade Show for Furniture, Fashion and Jewellery in Stuttgart, Germany, March 2014, a leading event for the young and international design scene including successful Hungarian participants.

It is our sad duty to say farewell to the lately deceased pre-eminent Hungarian interior designer Sándor Mikó (1927–2014), a respected artist, actively engaged in community-based public work.

In our Safeguarding Values section an iconic building of Kecskemét, the Cifrapalota (Gaudy Palace) by Géza Márkus is introduced and lately renewed urban public spaces are surveyed from the point of view of landscape architecture.

While our debate on the concept of applied arts is going on, we are also looking forward to comments by our Readers to a new topic—dilemmas of interior design—launched in this issue.

ÉVA KISS
Editor-in-Chief

KEDVES BARÁTOM!

KÖSZÖNÖM, HOGY BEFOGADTATOK,
JÓ VOLT KÖZTETEK,
JÓ VOLT EGYÜTT DOLGOZNI VELETEK.
NE SZOMORKODJATOK, LEGALÁBBIS
MIATTAM NE, BOLDOG EMBER VOLTAM,
MERT AZT CSINÁLHATTAM, AMIT SZERETTEM,
AMI ERŐT ÉS BIZTONSÁGOT ADOTT.

MUNKÁMMAL ÉS SZEMÉLYI SÉGEMMEL
ÖRÖMET AKARTAM SZEREZNI MÁSOKNAK, REMÉ-
LEM - NÉHA SIKERÜLT IS.

KÖZÉLETI TEVÉKENYSÉGEM SOHA NEM
POLITIKAI VAGY EGZISZTENCIÁLIS CÉLOK VÉZÉ-
RELTEK, KÖZÜGYNEK TEKINTETTEM AZT ÉS TISZ-
TESSÉGEEL IGYEKEZTEM SZOLGÁLNI.

JOBBAN SZERESSÉTEK ÉS TISZTELJÉTEK
EGYMÁST - MERT AZ ÉLET RÖVID, ÉS MI MARAD
UTÁNUNK?

EGY FÉLSZEG MOZDULAT, EGY MOSOLY, TALÁN
EGY BESZÉLGÉTES ZSENNYÉN-ATÁBORTÚZNÁL.
ESETLEG EGY-EGY SZÉK, JOBB ESETBEN EGY
VENDEGLŐ VAGY SZÁLLODA VAGY SZÍNHÁZ.

AZ ÉLET ÉRTELME T NEM KERESNI KELL,
NEKÜNK, MAGUNKNAK KELL ÉRTELME
ADNI AZ ÉLETNEK.

"HA EMLEGETTEK, KÖZTETEK LESZEK,
DE FÁJ, HA LÁTOM KÖNNYETEK,
HA RÁM GONDOLTOK, MOSOLYOGJATOK,
EMLEKEM ÍGY ÁLDÁS LESZ RAZTATOK"

BARÁTI SZERETETTEL:

Mikó Sándor

Mikó Sándor búcsúlevele / Farewell letter of Sándor Mikó

A folyóirat ára: 750 Ft